

Fenomen smijeha i plača - Značaj boje u likovnom izražavanju

Badurina, Klara

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:425797>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-16**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Klara Badurina

FENOMEN SMIJEHA I PLAČA – ZNAČAJ BOJE U LIKOVNOM IZRAŽAVANJU

Diplomski rad

Zagreb, rujan, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Klara Badurina

FENOMEN SMIJEHA I PLAČA – ZNAČAJ BOJE U LIKOVNOM IZRAŽAVANJU

Diplomski rad

Mentor rada:

Izv. Prof. Dr. Art. Antonija Balić Šimrak

Zagreb, rujan, 2020.

Sažetak

Smijeh i plač sastavni su dio svakog boravka u vrtiću, a djeca se prirodno prepuštaju smijanju i plakanju. Te spontane i nezaustavljive instinktivne aktivnosti za čovječanstvo predstavljaju fenomen. Tijekom cijele povijesti čovječanstva, čovjek je u svim granama umjetnosti i u svojem djelovanju riječima, slikama i djelima prikazivao svoje osjećaje, misli i snove. Budući da se po svojoj formi smijeh i plač razlikuju od drugih emocionalnih procesa postavlja se pitanje kako se oni mogu likovno prikazati. Istraživanje istražuje kako djeca doživljavaju te univerzalne i jedinstvene manifestacije te kako im boja pomaže pri likovnom izražaju. S obzirom na to da se uz boje često povezuju neke emocije i značenje, istraživanje je usmjereno na boje i njihova značenja koja se pripisuju smijehu i plaču. Rad obuhvaća teme smijeha i plača u ranom djetinjstvu te u odgoju i obrazovanju. Obuhvaćena je i tema povezanost zdravlja i plakanja te rodne razlike prilikom plakanja. Za kvalitetnije shvaćanje fenomena smijeha i plača razrađeno je shvaćanje Helmutha Plessnera. Likovni dio rada sastoji se od analize smijeha i plača u likovnoj umjetnosti i simbolike boje u umjetnosti. Istraživanje obuhvaća likovnu analizu dječjih radova nastalih u sklopu izložbe I smijeh i plač te analizu likovnih aktivnosti provedenih u dječjem vrtiću. Dokazano je da su djeca prilikom opisivanja smijeha i plača obuhvatila apstraktnost tih pojmova. Smijeh se povezivao sa srećom, humorom, igrom, škakljanjem i kao pojava koja se javlja nakon plača. Asocijacija za plač bila je najprije bol, a zatim tuga i nezadovoljstvo. Na temelju likovnog izražavanja djece u istraživanju, zaključuje se da djeca bojama pripisuju pretežito pozitivna značenja.

Ključne riječi: *smijeh, plač, dijete, Helmuth Plessner, boja*

The phenomenon of laughter and crying – the meaning of colors in artistic expression

Summary

Laughter and crying are part of everyday life in kindergarten and children naturally indulge themselves in laughing and crying. This spontaneous and unstoppable instinctive activities present a phenomenon for humanity. Throughout the history of mankind, man has expressed his feelings, thoughts and dreams in all forms of art and in his actions through words, images and deeds. Since laughter and crying differ in their form from other emotional processes, the question arises as to how they can be artistically presented. The research explores how children experience these universal and unique manifestations and how color helps them express themselves artistically. Since colors are often associated with some emotion and meaning,

research has focused on colors and their meanings attributed to laughter and crying. The paper covers the topics of laughter and crying in early childhood and in upbringing and education. The topic of the connection between health and crying and the gender difference in crying is also covered. Helmuth Plessner's understanding has been developed for a better understanding of the phenomenon of laughter and crying. The artistic part of the thesis consists of an analysis of laughter and crying in fine art and the symbolism of color in art. The research includes an artistic analysis of children's artwork created as part of the exhibition *Laughter and Crying*, as well as an analysis of artistic activities in kindergarten. It has been shown that children embraced the abstractness of these concepts when describing laughter and crying. Laughter has been associated with happiness, humor, play, tickling and as a phenomenon that occurs after crying. The association for crying was firstly pain and then sadness and dissatisfaction. Based on the artistic expression of children in the research, it is concluded that children attribute predominantly positive meanings to colors.

Key words: laughter, cry, child, Helmuth Plessner, color

Sadržaj

Sažetak	3
Summary	3
Sadržaj	5
Uvod	7
1. Plač	7
1.1 Plač u ranom djetinjstvu	7
1.2 Plakanje i zdravlje	8
1.3 Plakanje i rodne razlike	9
2. Smijeh.....	9
2.1 Smijeh u ranom djetinjstvu	10
3. Fenomen smijeha i plača prema Helmuthu Plessneru.....	10
3.1 Način izražavanja smijeha i plača	12
3.2 Povodi smijeha	12
3.3 Povodi plača	13
4. Smijeh i plač u odgojno-obrazovnom procesu	14
4.1 Smijeh i humor u predškolskim ustanovama.....	14
4.2 Plač za vrijeme prilagodbe	16
5. Smijeh i plač u likovnoj umjetnosti.....	17
6. Značaj boje u likovnom izražavanju	19
6.1 Boje i emocije	20
6.2 Simbolika boja u umjetnosti	20
6.2.1 Crvena	21
6.2.2 Plava.....	22
6.2.3 Žuta.....	23
6.2.4 Zelena	23
6.2.5 Crna i bijela	24

7. Istraživanje	25
7.1 I smijeh i plač	25
7.2 Istraživanje u dječjem vrtiću.....	32
7.2.1 <i>Cilj i problem istraživanja</i>	32
7.2.2 <i>Hipoteze</i>	32
7.2.3 <i>Metoda</i>	32
7.2.4 <i>Rezultati</i>	35
7.3 Rasprava	41
Zaključak.....	43
Literatura	44
Prilozi i dodaci	46
Izjava o izvornosti diplomskog rada	48

Uvod

Smijeh i plač su manifestacije kojima raspolaže samo čovjek. Postoje u svakoj kulturi i svakoj generaciji. Od rođenja do smrti te manifestacije imaju veliku interpersonalnu i intrapersonalnu ulogu. Vrlo često ih se doživljava kao površne dualnosti zbog svoje prirode i spontanosti, ali time ih se ograničava. Smijeh i plač su ljudske pojave koje predstavljaju pravi fenomen. Najpoznatiji autor koji se bavio tematikom smijeha i plača bio je Helmuth Plessner. Smatrao je kako tema smijeha i plača pripada iznimkama te da se o plaču gotovo nikad nije pisalo. U svojoj knjizi *Smijeh i plač* ne govori samo o smijehu i plaču kao izražajnoj formi u njezinoj čuvstvenosti uz druge izražajne forme jezika, gesti i kretnji nego njezin povod odnosno motiv. Cilj ovog rada je analizirati smijeh i plač s naglaskom na rano djetinjstvo te obuhvatiti temu likovnosti i boja. Boje spontano i nesvjesno djeluju na doživljaj svijeta oko nas te se nekim bojama pripisuju razna značenja i simbolike. Budući da su smijeh i plač sastavni su dio svakog boravka u vrtiću osmišljeno je istraživanje kojim se istražuju dječje asocijacije na temu smijeha i plača te korištenje boja i njihovo značenje pri likovnom izražavanju. Radi epidemiološke situacije uzrokovane COVID-19 virusom istraživanje u ustanovama ranog i predškolskog odgoja bilo je otežano, stoga je dodana i likovna analiza dječjih radova nastalih u sklopu izložbe *I smijeh i plač* Učiteljskog fakulteta. Tijekom dječjeg likovnog stvaralaštva poticao se i smijeh i plač kao vještina izražavanja svojih emocija. U likovnoj analizi istražuje se jesu li djeca smijeh i plač doživljavala kao dvije suprotstavljene strane te je li odabir boja prilikom likovnog izražavanja sličan odabiru boja prilikom izražavanja drugih emocija poput sreće i tuge.

1. Plač

Tijekom našeg života gotovo svi važni emotivni događaji, bili oni pozitivni (npr. vjenčanja, rođenje djeteta, osvajanje nagrade na natjecanju) ili negativni (npr. gubitak voljenih osoba) povezani su s prolijevanjem suza odnosno plakanjem. Plakanje se ne javlja nužno samo uz velike događaje jer plakanje je uobičajena i svakodnevna pojava na koju utječu kontekstualni faktori i individualne razlike (Vingerhoets, Bylsma, 2007).

1.1 Plač u ranom djetinjstvu

Pri samom rođenju svaki ljudski život započinje na isti način – plačem. Prvi plač otvara pluća i potiče disanje, njime započinje život izvan majčinog tijela. Nakon toga, plač kod novorođenčadi prisutan je svakodnevno kao sredstvo sporazumijevanja sa svojom okolinom. Plač u ranom djetinjstvu ima više uloga i oblika, a zatim postupno odrastanjem njegova funkcija se smanjuje odnosno mijenja se za drugo sredstvo sporazumijevanja. „Plakanje novorođenčetu

predstavlja naj snažnije sredstvo sporazumijevanja“ budući da plakanjem novorođenčice izaziva reakcije roditelja i njegovatelja kako bi reagirali na djetetov umor, glad, bol i slično. (Berry Brazelton, 2003, str.3). Plač uzrokovan boli jakog je intenziteta i ne prestaje sve dok se beba ne utješi, plakanje radi gladi je uporno u kontinuiranim naletima dok plakanje radi umora je obično slabašno i blisko cmizdrenju. Bez obzira na to kako zvuči, kojeg je trajanja i izgleda plač, plač ima jasnu ulogu slanja poruka. Plakanje predstavlja jezik beba kojim se sporazumijevaju sa svijetom, a pridobivanje pažnje najčešća je poruka sadržana u djetetovom plaču. Na temelju plača se određuje i prepoznaje što beba svojim ponašanjem želi reći. Nadalje, na kvalitetu i učestalost plakanja utječe temperament (Berry Brazelton, 2003). Između druge i pete godine djeca postanu sklona cmizdrenju kad god osjećaju tugu, ljutnju ili dosadu jer time se oslobađaju tih osjećaja. Međutim, ovisno o roditeljskoj reakciji, cmizdrenje može postati sredstvo ostvarivanja želja (Berry Brazelton, 2003).

Važno je spomenuti i plač kod kronično bolesne djece koji se kvantitativno i kvalitativno razlikuje od djece bez zdravstvenih poteškoća. Naime, ustanovljena je i razlika u akustičkim karakteristikama plača. Normalni plač raspona je od 300 do 600 Hz, dok plač beba sa zdravstvenim problemima je obično u rasponu iznad 600 Hz (Vingerhoets, Bylsma, 2007 prema Furlow, 1997). Djeca s neurološkim poremećajima, zaraznim bolestima i poremećajima metabolizma znatno češće i intenzivnije plaču od djece s dobrim zdravljem. Prema tome, plač može pružiti roditeljima i informacije o zdravstvenom stanju djeteta.

1.2 Plakanje i zdravlje

Za razliku od beba i djece kod kojih plakanje ima komunikacijsku ulogu, kod odraslih plakanje je olakšanje. Osim što donosi olakšanje koje može biti i od dugoročne zdravstvene koristi. Vingerhoets i Bylsma (2007) prikazuju povezanost između plača i mentalnog i tjelesnog zdravlja. Smatra se kako su plakanje i druga emocionalna izražavanja korisna za zdravlje jer u suprotnome osobe koje izbjegavaju plakanje mogu patiti od glavobolja, nesanica, čireva i hipertenzija. Također se smatra kako je upravo plač urođen mehanizam ozdravljenja, dio procesa liječenja ili odrastanja. „Baš kao što je znojenje potrebno za regulaciju topline, tako je i plakanje potrebno za emocionalno reguliranje“ (Vingerhoets, Bylsma, 2007, str.277). Osim olakšanja, plakanje može biti mehanizam suočavanja jer može biti usmjereno na emocije i način rješavanja problema.

Treba naglasiti kako je plakanje složeno ponašanje s jedinstvenim evolucijskim i razvojnim značajkama te individualnim razlikama, a za razumijevanje plača kao fenomena

potrebna je suradnja mnogih znanstvenika kao što su neurobiolozi, etolozi, psiholozi te psihijatri (Vingerhoets, Bylsma, 2007).

1.3 Plakanje i rodne razlike

Utvrđeno je kako žene plaču više od muškaraca, ali ta razlika nije urođena jer novorođenčad i mala djeca ne pokazuju te razlike. Tek od 11. godine počinju se pojavljivati razlike u sklonosti plaču i njegovoj učestalosti (Sharman i suradnici, 2019). Razlika se tada javlja jer dječaci smanjuju izraz plača, dok kod djevojčica ne dolazi do povećanja. Unatoč mišljenju da su žene biološki sklonije plaču dokazano je samo da žene imaju tendenciju više plakati od muškaraca. Tijekom rane socijalizacije pri izražavanju osjećaja, roditelji više potiču izražavanje ljutnje i manje izražavanje tuge kod dječaka, dok je kod djevojčica suprotno. To rezultira većim pokazivanjem tuge i manje ljutnje djevojčica od dječaka rane i predškolske dobi. Uz to važan je utjecaj vršnjaka koji također oblikuje emocionalno izražavanje djece. U kulturama u kojima je izražena rodna razlika pri izražavanju osjećaja obično se javlja i stav da je pokazivanje ranjivih emocija slabost za dječake, što ilustrira poznata izreka da "dječaci ne plaču" (Sharman i sur., 2019). Nadalje, u sklopu eksperimentalnog istraživanja koje je istraživalo utjecaj plača beba na odraslu osobu pri identificiranju spola dokazano je da su se dječji niski tonovi pripisivali dječacima, dok oni viši tonovi djevojčicama unatoč odsutnosti spolnih razlika u visini tona (Reby i suradnici, 2016).

2. Smijeh

Smijeh je životna manifestacija karakterističnog obrasca vokalizacije koja se javlja kod svih pojedinca. Prisutan je u svakoj kulturi unatoč raznim varijacijama u kulturnim normama i generacijama (Addyman i suradnici, 2018). Instinktivna je aktivnost koja olakšava i obogaćuje društvenu komunikaciju. Fenomen smijanja objedinjuje i aktivira emotivne, mentalnu, tjelesnu i duhovnu stranu čovjeka, iako je trenutna pojava (Dramac, Lazzarich, 2016). Smijeh se usko povezuje s humorom no važno je naglasiti da će se ljudi smijati i bez humora odnosno povodom nečega što se ne smatra humorističnim, a isto tako uz humor se ne smiju nužno (posebno ako je osoba sama). „Budući da je stvarnost teška i uvijek tlačiteljska, smijeh oslobađa. Onome tko se nikada ne smije život je nepodnošljiv“ (Robert, 2003). Smatralo se kako su smiješak i smijeh manifestacije intenzivne sreće, međutim ta je hipoteza odbačena. Smijeh se promatra kao društveni fenomen koji ukazuje i jača pripadnosti i razvoj društvenih odnosa. Makar, smijeh se može uzvratiti, ali se ponekad može tretirati i kao nepoželjan jer uznemirava ili zadirkuje

(Cekaite, Andrén, 2019). Smijeh ima društveno značenje te mora odgovarati određenim zahtjevima zajedničkog života (Bergson, 1987).

2.1 *Smijeh u ranom djetinjstvu*

Čak prije rođenja, fetus se u maternici može „smiješiti“. Na ultrazvuku sedmomjesečnog fetusa prepoznaje se jedan oblik osmjehivanja koji se javlja tijekom prelaska iz dubljeg u laganije stanje sna. Nakon rođenja, u prvom mjesecu osmijeh će se pojavljivati u nekoliko različitih situacija, s vremenom, obično u četvrtom ili šestom mjesecu pojavljuje se „stvarni“ smiješak (Berry Brazelton, 2003). S obzirom na to da roditelji pozitivno reagiraju na tu pojavu, roditelji potiču pozitivan socijalni aspekt djetetovog smiješenja. Tako dijete te dobi brzo nauči kako je to još jedno sredstvo sporazumijevanja odnosno način privlačenja pažnje važnih ljudi. Suprotno tome, pretjerano energična reakcija može potisnuti osmijeh bebe. U dobi od osam mjeseci javlja se svjesno i mnogo češće smijanje.

Smijeh je prepoznat kao društveni fenomen, ali unatoč toj činjenici malo je istraživanja provedeno o socijalnoj dimenziji smijeha djece. Smijeh u najranijem djetinjstvu je isključivo instinktivna i spontana reakcija na ljudsko lice ili glas što sugerira na to da je smijeh socijalno ponašanje. „Nakon plača, smijeh je jedna od najranijih društvenih vokalizacija proizvedene od ljudskih beba, a bebe se u odgovoru počinju smijati na radnje drugih ljudi u dobi od oko 4 mjeseca“ (Addyman i sur., 2018 prema Martin, 2010). Istraživanja su dokazala kako tijekom igre dojenčad nisu sklona osmijehu sve dok ne uspostave kontakt očima sa svojom majkom.

Djeca u ranom djetinjstvu razvijaju vlastiti smisao za humor te time obogaćuju socijalnu interakciju s drugima, bolje sagledavaju situacije iz različitih perspektiva te rješavaju probleme. Kao što je dokazana povezanost plakanja i zdravlja, smijeh je također povezan sa zdravstvenim stanjem ljudi. Smijeh može ojačati imunološki sustav, poboljšati apetit i probavu te obrasce spavanja¹.

3. Fenomen smijeha i plača prema Helmuthu Plessneru

Helmuth Plessner bio je njemački filozof koji se ponajviše bavio filozofijskom antropologijom koja je bila jedna od vrlo važnih orijentacija u filozofiji 20. stoljeća. Budući da je po obrazovanju bio biolog i filozof u svojoj antropologiji spajao je ta dva područja te područje duhovnih znanosti. Time je i postao jedan od najznačajnijih predstavnika filozofijske

¹G8 Education (2015) Learning Through Laughter – No Joke. Kinder Haven <https://www.kinderhaven.com.au/2015/03/13/learning-through-laughter-no-joke/> (28.8.2020.)

antropologije. Njegova glavna djela su *Jedinstvo osjetila* (1923), *Stupnjevi organskoga i čovjek* (1928), *Sudbina njemačkoga duha na kraju njegove građanske epohe* (1935), *Smijeh i plač* (1941), *Conditio humana* (1964) te *Filozofska antropologija* (1970)².

U svojoj knjizi *Smijeh i plač* Plessner prikazuje kompleksnost tih fenomena jer se ne slaže s ljudskom sklonosti prikazivanju svega crno-bijelo odnosno grupiranju stvari kao dobre i zle, lijepe i ružne, istinite i lažne i slično. Knjiga govori o načinima izražavanja smijeha i plača te povodima i iskonima istih. Govorenje, plansko djelovanje i varijabilno oblikovanje smatraju se sposobnostima koje su svim ljudima zajedničke i razlikuju nas od drugih bića, no isto tako smijeh i plač su načini izražavanja koji nisu razvojni već su elementarnog karaktera stoga su i smijeh i plač specifičnosti ljudskog postojanja. „Nikakvo upozorenje na njihovu beskorisnost, a često i neumjesnost, ne može nas pokolebati u stavu da biće koje se ne može smijati i ne može plakati nije čovjek. Nikakvi pokušaji, ma koliko nategnuti, da se kod životinja nađu smijeh i plač ne mogu prevladati našu nevjericu u tom pogledu nit nas osloboditi dužnosti da razjasnimo što pod smijehom i plačem zapravo valja razumjeti“ (Plessner, 2010; str.8).

Budući da su smijeh i plač eruptivnog karaktera povezuje se povezanost s procesima kao što su rumenjenje, blijedenje, povraćanje, kašljanje, kihanje i drugi vegetativni procesi koji su uglavnom izvan ljudske volje. Smijeh i plač su kao što su i rumenjenje, kihanje i ostalo reakcije na danu situaciju, ali smijeh i plač razlikuju se od njih jer se mogu voljno izazvati. „Tek otkad postoje psihologija i fiziologija, pogled pada i na druge aspekte smijeha i plača: društvene impulse vedrine, tuge, kajanja, stida, potresenosti i ganuća, zbunjenosti, na kojima oni počivaju ili izazivaju, njihovo reguliranje putem živaca, a vjerojatno i unutarnjeg lučenja“ (Plessner, 2010; str.23). Plessner je pretpostavio da bi trebao postojati dio, središte u mozgu za reguliranje smijeha i plača baš kao što se i regulira disanje, krvotok i slično, međutim zaključio je da su smijeh i plač prekidi normalnog toka funkcija, a ne procesi koji trebaju imati svoje središte. Smijeh i plač trebaju se shvatiti kao tjelesne reakcije, odgovori našeg tijela kada je u nemogućnosti naći neki odgovor. Čovjek pada u smijeh, pušta se pasti u plač što znači da u nekom smisli on gubi kontrolu nad sobom i svojim tijelom. Unatoč tome, smijeh i plač su kompleksniji od drugih tjelesnih reakcija.

² Plessner, Helmuth. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 22. 8. 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48708>

3.1 Način izražavanja smijeha i plača

Plessner postavlja pitanje održava li se u suprotnosti smijeha i plača samo dualizam radosti i patnje, ugone i boli, prema kojem obično klasificiramo svoje odnose prema svijetu. Uobičajeno je gledište da se smije od veselja te plače od tuge. Uz smijeh se povezuje ozareno lice, glatko čela, sjaj u očima, otvorena usta s podignutim kutovima i tako dalje, dok lice nekoga tko plače povezuje se s očima punim suza, spuštenim kutovima usana, naboranim čelom te uzdisanje i cmizdrenje. Već time je vidljivo kako se smijeh i plač doživljavaju kao kontrasti koji odgovaraju i kontrastnim osjećajima – smijeh uznesenosti i porivu za kretanje, plač potištenosti i iscrpljenosti (Plessner, 2010). Kada se proučavaju uzroci smijeha obično i je ugoda, no kod plača nije uzrok uvijek neugoda. Osim onih izvora poput patnje i boli, javljaju se i izvori nenadane sreće, ljubavi, oduševljenja i slično kada čovjek plače suze radosnice. Čovjek plače iz bezbroj razloga stoga je teško govoriti o suparništvu smijeha i plača kao crno-bijelom kontrastu. Kod načina izražavanja ni smijeh ni plač nisu ograničeni na lice. Premda prevladavaju određena obilježja, tipične mimičke izražajne forme koje su prisutne svugdje radi anatomskih i društvenih uvjeta, običaji i stavovi nekog društva mogu jedan izraz potisnuti, pojačati ili stilizirati. Mimički izraz je neposredan i nenamjeran što ukazuje činjenica da se mimički izraz ne može zamijeniti nekim drugim izrazom. Neke geste kao što su rukovanje i mahanje mogu se zamijeniti drugom gestom ili riječju tako da značenje ostane isto, dok mimički izražajni pokret je nezamjenjiv i stopljen sa smislenim sadržajem. „Smijeh i plač drugih ljudi diraju nas jače od bilo koje druge mimičke izražajne slike i čine nas partnerima u njihovom uzbuđenju, a da ne znamo zašto“ (Plessner, 2010, str.51). Iako Bergson (1987) navodi kako je smijeh jedna vrsta društvene geste, ni smijeh ni plač nisu geste, ali su izražajnog karaktera. Za smisao njihovog izražavanja bitna je neodređenost i neartikuliranje te u nekom smislu besmislenost.

3.2 Povodi smijeha

Smijeh je znak duha u čovjeku i on izražava živost duha (Robert, 2003). Povodi smijehu su mnogobrojni i teško ih je grupirati, ali prema Plessneru povodi smijeha mogu biti radost i škakljanje, igranje, komika, šala, zbunjenost i očaj. Koji god povod za smijeh bio teško mu se može odoljeti. Na prvi pogled ono što izazove smijeh je radost. Kod radosti i škakljanja smijeh se pojavljuje kao izražajna kretnja. Općenito se smijeh pripisuje radosti, veselju, ozarenosti i vedrini. „Veseo smijeh kao znak opuštene i povišeno raspoložene društvenosti stalno pothranjuje to shvaćanje“ (Plessner, 2010, str.64). Smijati se je lako i površno, potrebni su najmanji povodi da bi se nešto doživjelo komično i zabavno. Smijeh je povremeno i izražajna

kretanja razdraganosti. Međutim, nije nužno da se osoba radi svojeg radosnog raspoloženja smije ili da razdraganost nužno vodi do smijeha. Škakljanje je stanje podraženosti koja može biti ugodna ili neugodna, a na neki se način gleda i kao okidač smijeha. Kod škakljanja javlja se kikotanje. To je pojava tijekom škakljanja koja je potpuno refleksna, a mimički izgled i glasovanje je gotovo identično smijehu. Kikotanje je na neki način potisnuti smijeh upravo radi te dvojnosti škakljanja. Dakle, zapravo je škakljanje povod kikotanja koji može dovesti do smijeha ako se škakljanje smatra ugodnim i zabavnim. Igra i smijeh imaju karakteristični odnos jer igranje izaziva radost jer olakšava svakodnevni pritisak i oslobađa nakupljeni poriv za kretanje i aktivira maštu (Plessner, 2010). Igra je, a pritom se misli na slobodnu igru, izvor uzbuđenost, zabavnih, napetih i komičnih situacija u kojima se lako javlja smijeh. Komici se pripisuje pravi povod za smijeh. Detaljnu analizu smijeha i komike napisao je Henri Bergson (1987) koji je na smijeh gledao kao socijalni instinkt. Komiku je gledao kao aspekt ljudskoga ponašanja koji pobuđuje smijeh, veselost. Šala u ovom kontekstu predstavlja šaljivost koja ima uveseljavajući učinak. Šale se često doživljavaju kao neke vrste igre kao što je igra riječi. Kao i u igri potreban je element napetosti i iznenađenja jer ako nam je šala već poznata, nije nam više zabavna. Zbunjenost i očaj kao povodi smijeha se često mimoilazi jer ovoj vrsti smijeha fali oslobađajuća crta (Plessner, 2010). Smijeh zvuči usiljeno i ne pruža olakšanje i veselje. U zbunjenosti čovjek je izbačen iz konteksta svoje situacije, to je nesposobnost čovjeka da izađe na kraj s nekom situacijom. Prekid kontakta, izdvajanje i odmicanje dovoljni su da izazovu smijeh (Plessner, 2010). Smijeh iz zbunjenosti je samo izraz, što ukazuje na činjenicu da osoba koja se iz zbunjenosti smije, isto tako je mogao pasti u plač. Smijeh iz očaja pak nije samo izraz. Plač iz očaja čini se „prirodniji“ jer predstavlja popuštanje napetosti, dok smijeh je usiljeni te iz njega odzvanja prkos i poruga.

3.3 Povodi plača

„Povod za smijeh spopada nas i ne možemo mu odoljeti. Često se od njega moramo silom braniti kako ne bismo pukli. Povod za plač također nas može spopasti i testirati našu samokontrolu. Samo što njemu nismo izručeni na jednako izravan način. On nas dira, i suze se javljaju tek kad popustimo toj dirnutosti“ (Plessner, 2010, str.62). Čovjek smijehom odgovara na situaciju izravno, neposredno i neosobno. S plačem je drugačije jer ne mora se neposredno nadovezati na povod te on može zavladatai čovjekom jer se čovjek prepušta procesu plakanja. Iako se i smijeh može potisnuti to jest spriječiti od potpunog razvijanja, svejedno je više refleksnog karaktera od plača. Plač izvire iz sažaljenja nad samim sobom ili iz odustajanja od samog sebe. Međutim, ne plače se samo od boli, patnje, žalosti i tuge već se može plakati i od

radosti, sreće, oduzetosti i ugone. Čovjek plače jer i suosjeća. Pri pokušaju klasifikacije plača navode se tri kategorije; tijelo, duša i duh. Tijelo odnosi se na sve tjelesne povode plača kao što su bol, šok, umor, slabost, uznemirenost i slično. Duhovni povodi su potresenosti nekim događajima, ljudima i djelima. Duševni povodi izviru iz unutarnjeg života osobe odnosno iz pobuda, osjećaja, afekta i raspoloženja. U najranijem djetinjstvu prevladava plač tjelesnog povoda, dok se tek u emocionalnoj zrelosti javljaju duhovni povodi plača. Plač se također razlikuje i po svojoj napetosti pa tako plač može biti pretežno napet, opušten ili afektivni. Važno je napomenuti kako ne mogu svi osjećaji izazvati plač nego samo oni u kojima čovjek postaje svjestan neke moći koja je jača od njega i kojoj se ne može suprotstaviti (Plessner, 2010). Plač je na neki način i iznenadni prijelaz iz napetog u opušteni stav.

U svojoj detaljnoj analizi smijeha i plača Plessner zaključuje kako u suprotnosti smijeha i plača ne održava se površna dualnost radosti i patnje, ugone i boli, nego dvojaka ograničenost ljudskog odnošenja uopće. Smijeh karakterizira otvorenost, neposrednost i erupivnost, a plač zatvorenost, posredovanost i postupnost. Za smijeh i plač također se mogu utvrditi veze između trenutka izazivanja odnosno granične situacije u odnošenju i fizičkog načina očitovanja (Plessner, 2010). Istina je da su smijeh i plač suprotne pojave, ali pripisivanje smijeh samo ugone i plaču samo bol je netočno.

4. Smijeh i plač u odgojno-obrazovnom procesu

Istražujući teme smijeha i plača u odgojno-obrazovnom procesu vidljivo je kako u opusu hrvatske pedagoške i psihološke literature gotovo ne postoje zapaženi radovi o fenomenu smijeha i plača, a pogotovo u kontekstu odgojno-obrazovnog procesa. Pronađena literatura uglavnom je vezana uz teme humora u nastavi dok ta ista tema u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju ne postoji. Zanimljivo je kako ti fenomeni nisu istraženi u tom kontekstu budući da se tijekom dječjeg boravka u vrtiću smijeh i plač neprestano isprepliću. Također je značajno da većina istraživanja dječjih emocija istražuju negativne emocije, manje pažnje se obraćalo na pozitivne (Cekaite, Andrén, 2019).

4.1 Smijeh i humor u predškolskim ustanovama

„Smijeh je instinktivna aktivnost koja osim što olakšava društvenu komunikaciju, može oplemeniti i pedagoški sustav“ (Lazarich, 2012, str.173). Kao svakodnevni fenomen i izraz osjećaja, smijeh je prisutan u socijalizaciji i značajna je značajka u društvenom životu i u obrazovanju. Već vrlo rano u djetinjstvu djeca se smiju, smiješe se i njihova je svakodnevnica

prepuna zabavnih i smiješnih aktivnosti. Smijeh je prisutan u svakom razdoblju našeg života, a većina se s radošću prisjećaju smijeha iz vrtićkih dana kada smijeha nikad nije falilo. Bez obzira na učestalost smijeha, premalo se piše o ulozi smijeha u odgojno-obrazovnom procesu. Lazzarich (2012) istražujući utjecaj humornoga diskursa na učinkovitost odgojno-obrazovnog procesa govori o tome kako su se samo nekolicina autora bavila temom fenomena humora i smijeha u odgojno-obrazovnim ustanovama. Ustanovljeno je kako je uloga humora najprije zabava, a zatim i prevladavanje svađa i sukoba. Humor je djelotvoran kao obrambeni mehanizam u situacijama stresa što je prirodna reakcija tijekom odgojno-obrazovnog procesa. Humor može smanjiti anksioznost i tjeskobu što ujedno mijenja učenikov doživljaj obrazovnog procesa te povećava pozornost i zanimanje u usvajanju nastavnog sadržaja (Lazzarich, 2012). Djeca tako u ranom djetinjstvu razvijaju vlastiti smisao za humor te time obogaćuju socijalnu interakciju s drugima. Sukladno tome, primjereno iskorišten humor pomaže odgojitelju i učitelju u razvijanju boljeg odnosa s učenicima i pomaže u stvaranju pozitivnog okruženja i atmosfere. Vedrinom i smijehom oplemenjuje se poučavanje. Budući da je duhovitost dio svake ličnosti, često se spontano i prema vlastitoj intuiciji koristi humor kao element poučavanja jer je humor motivirajući čimbenik i svojevrsan katalizator pozitivne angažiranosti u nastavnome procesu (Lazzarich, 2012). Međutim, svakako treba pripaziti na neprimjereni humor odnosno na nepedagoški pristup koji uključuje kritičko izrugivanje i ismijavanje učenika od strane odgojitelja. Tako smijeh može imati negativne posljedice jer se koristi za porugu, podsmijeh i ismijavanje, sramoćenje i kao izvor predrasuda. Svega navedenog ne bi trebalo biti u odgojno-obrazovnom procesu već bi se trebalo težiti dobrohotnosti smijanja, onim što čini humor i smijeh pozitivnom i poželjnom društvenom pojavom. Smijeh u odgojno-obrazovnom procesu je poželjan, važan je za afirmaciju komunikacije i zasnivanje interpersonalnog povjerenja, vedrinom i duhovitošću uspostavljaju se bolji odnosi i bolje ozračje.

Autori Cekaite i Andrén (2019) proučavali su smijeh djece vrtićke dobi (3-5 godina) u švedskim predškolskim ustanovama gdje su obraćali pažnju na to tko se s kime smije, kako odrasli reagiraju na dječji smijeh i što karakterizira socijalne situacije u kojima se smijeh koristi i uzvraća. Rezultati istraživanja su da je osamdeset sedam posto dječjeg smijeha bilo je usmjereno na drugu djecu. Zatim, odrasli su svoj smijeh usmjerili na druge odrasle osobe 2,7 puta češće nego na djecu. Analizom interakcija zaključuje se kako su djeca i odrasli pokazivali različite obrasce smijeha. Djeca su se najčešće smijala u grupi vršnjaka, dok su odrasli bili usmjereni na ispunjavanje odgojno-obrazovnih ciljeva. Addyman i suradnici (2018) također zaključuju kako društvena prisutnost vršnjaka čini veliku razliku u očitovanju smijeha i

osmijeha kod predškolske djece. Razna istraživanja sugeriraju da se dječji izrazi pozitivnih emocija povećavaju tijekom predškolske dobi te da kako što su djeca starija sve više brinu o prijateljstvima (Cekaite, Andrén, 2019). Nadalje, istraživanje sugerira da smijeh među generacijama nije samo stvar osjećaja pripadnosti i zajedništva, već je nekad način na koji se djeca i odrasli nose s promjenama u svom svakodnevnom životu.

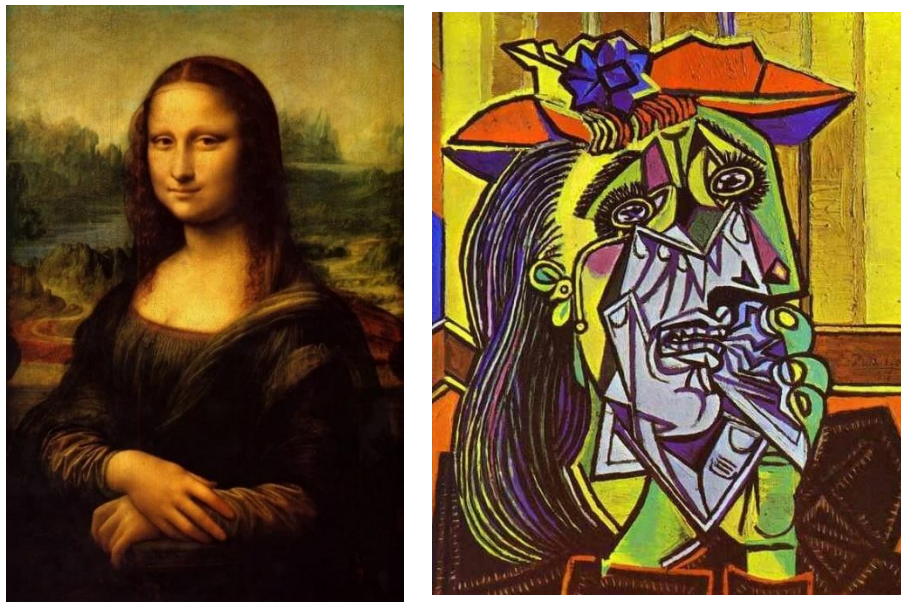
4.2 Plač za vrijeme prilagodbe

Kao što je već ranije spomenuto plač je način komunikacije novorođenčadi i dojenčadi s okolinom u cilju upozorenja i zadovoljenja svojih elementarnih potreba (Gregurić, 2004). Mnoštvo je literature vezano uz plač te dobi jer se plač javlja u više oblika. U literaturi se objašnjavaju ti oblici i pojave plača, a često se i daju savjeti roditeljima i odgojiteljima kako bi znali što očekivati i kako prepoznati pojave poput prekomjernog plača, kolika i slično. Kao što se i potreba i učestalost plača postepeno smanjuje, tako se i smanjuje interes za plač starije djece. Djeca tijekom godina razviju druge načine izražavanja i komunikacije, pa je tako do polaska u vrtić plač vrlo rijedak. Makar, svaki je početak odnosno vrijeme prilagodbe u jaslice te u manjoj mjeri vrijeme prilagodbe u vrtić obilježen plačem. „Prvi dani boravka u jaslicama i vrtiću predstavljaju svojevrsnu krizu za svako dijete“ (Rončević, 2006, str.27). Dijete reagira na promjenu, odvajanje od majke i na promjenu ostale poznate okoline. Uobičajena je reakcija plač djeteta pri odvajanju koji traje nekoliko minuta nakon odlaska roditelja te plač male djece tijekom dana koji se javlja periodično, ne stalno. Uz plač kao najčešća reakcija u razdoblju prilagodbe javljaju se i druga ponašanja poput „odugovlačenje“ ulaska u sobu boravka, vrisak, bacanje na pod, otimanje i slično (Jukić Lušić, Karabatić, 2003).

5. Smijeh i plač u likovnoj umjetnosti

Tijekom čitave povijesti čovječanstva nastoji se pronaći način kako iskazati neiskazivo (Tomašević Dančević, 2005). Mnogi su umjetnici stvarala djela kojima su htjeli iskazati osjećaje, ali i smijeh i plač. U ovom djelu rada bit će prikazano nekoliko radova iz područja likovne umjetnosti koji prikazuju smijeh i plač.

U uvodnom djelu Plessnerove knjige *Smijeh i plač* spominje se fenomen smiješka. Smiješak je forma u kojoj započinju i zaustavljaju se smijeh i plač. Kao način izražavanja smiješak je gesta maske jer prikazuje sve i ništa. Najpoznatiji smiješak u povijesti likovne umjetnosti je *Mona Lisa* Leonarda da Vinci (Slika 1.). Da Vinci je stvorio interaktivni osmijeh koji baš poput maske može čovjeku lako promaći ako gleda ravno u njega. Rubovi usnica se lagano savijaju prema dolje što upućuje da se osoba ne smije, no gledajući obraze i oči ne obraćajući svu pažnju na usnice, Mona Lisa se smije. Poruka ovog djela je da je zapravo nemoguće znati što neka osoba uistinu osjeća odnosno da je ta istina uvijek obavijena laganom velom tajne. Jedno od poznatijih Picassovih djela kubizma je *Žena koja plače* iz 1937. (Slika 2.). U središtu slike nalazi se rupčić kroz koji se vidi očaj i patnja žene. Ispod rupčića, ženini nokti nalikuju na suze, a oblik usta podsjećaju na lice koje jeca. Oči izgledaju kao da su mutne ili prepune suza te iz lijevog oka curi suza, čelo je naborano, a obrazi kao da su se zarumenili. Djelo prikazuje uplakano lice kojem se pripisuju snažne emocije poput patnje i tuge.

Slika 1. i 2. Leonardo da Vinci – *Mona Lisa*, 1503.-1507. (lijevo), Pablo Picasso – *Žena koja plače*, 1937. (desno)³

³ Preuzeto s <https://sites.google.com/site/leonardodavinci287/mona-lisa>
Preuzeto s <https://www.pablocicasso.org/the-weeping-woman.jsp>

Za razliku od Picassovog plača koji nas podsjeća na patnju, renesansno djelo Dierica Boutsa (*Slika 3.*) prikazuje Žalosnu Djevicu koja uistinu prikazuje izgled žalosti. Njena posebnost se krije u suznim očima odnosno u crvenilu očiju koje prate natekli kapci i podočnjaci uz mnoštvo suza. Kao na mnogim svojim slikama, Frida Kahlo (*Slika 4.*) jasno ilustrira svoju fizičku patnju. Lik raspuknutog tijela, slomljene kralježnice, osamljena pozadina i ostali detalji upućuju na veliku bol, očaj i osjećaj praznine. Premda je njeno lice prekriveno suzama, lice joj je ozbiljno i pogled snažan.

Slika 3. i 4. Dieric Bouts - Mater Dolorosa, 1460. (lijevo), Frida Kahlo – Slomljeni stup, 1944 (desno)⁴

Nasmijana lica znatno su rjeđa u likovnoj umjetnosti od onih ozbiljnih ili uplakanih. To može ukazati na činjenicu da su uglavnom tijekom povijesti portreti i autoportreti bili ozbiljnih lica. Pojavom fotografije svakako je lakše uhvatiti smijeh budući da je smijeh vrlo spontana i nepredvidljiva reakcija. Makar, postoji nekoliko umjetničkih djela koji na neki način prikazuju smijeh. Jedan takav primjer je *Nasmiješena djevojka, kurtizana, koja drži opscensku sliku* (*Slika 5.*) iz 1625. Djevojka na slici ima vrlo ozareno lice i nježan osmijeh. Također barokni prikaz smijeha vidljiv je na slici *Judith Leyster* (*Slika 6.*) koji prikazuje smijeh djece. Uz široki osmijeh i rumene obraze, umjetnica je „oživila“ dječji osmijeh njihovom na neki naizgled nemirnom pozom.

⁴ Preuzeto s <https://www.artic.edu/artworks/110673/mater-dolorosa-sorrowing-virgin>

Preuzeto s <http://www.people.vcu.edu/~djbrumle/artviewsnet/2002/students2002/kahlo/PetersKahlo.htm>

Slika 5. i 6. Gerard van Honthorst - *Nasmiješana djevojka, kurtizana, koja drži opscensku sliku*, 1625.⁵ (lijevo), Judith Leyster – *Djeca koja se smiju s mačkom*, 1629.⁶ (desno)

6. Značaj boje u likovnom izražavanju

Boja je reakcija odnosno vidni osjet oka na vanjski podražaj u obliku svjetlosne zrake. U likovnoj umjetnosti boje se dijele na primarne, sekundarne i tercijarne. Primarne boje su žuta, crvena i plava, sekundarne boje su zelena, ljubičasta i narančasta koje se dobivaju miješanjem primarnih boja dok tercijarne boje nastaju miješanjem primarnih i sekundarnih boja. Prema prividu koji stvaraju boje se dijele na tople i hladne. Tople boje stvaraju osjećaj blizine, a suprotno od toga hladne boje stvaraju osjećaj daljine i distance. Poznato je da boje mogu utjecati na emocionalna stanja i raspoloženja ljudi. Boje su prisutne u svakom segmentu našeg života. Njima se iskazuju emocije, upozoravaju nas na opasnost, uljepšavaju naše okruženje. Postoje svugdje i njihove uloge su mnogobrojne od označavanja, klasifikacija, uvođenja reda, razlikovanja i povezivanja i tako dalje (Brenko i suradnici, 2009). Snažan utjecaj boja vidljiv je i izvana i značajno se razlikuje kod svake osobe. Iskustva koja se povezuju s određenim bojama isključivo su subjektivna jer jedna boja koju jedna osoba povezuje s pozitivnim i lijepim pojavama, kod druge osobe izaziva negativne osjećaje. „Svaka boja može izazvati određeno raspoloženje. Neke boje smiruju naše misli; druge mogu potaknuti ili stvoriti strah i tjeskobu“ (Duh, Kolar, 2014). Boje mogu izazvati automatsku nesvjesnu reakciju, mogu utjecati na ponašanje ili izazvati određeno raspoloženje (Brenko i sur., 2009). Važno je razumjeti da boje mogu imati takav utjecaj, ali da se opet svi ljudi u tom razlikuju. Boje čovjek odabire i njima se koristi prema vlastitoj volji, osjećajima i iskustvima. upravo to prepoznatljivo je u

⁵ Preuzeto s <https://www.nytimes.com/2017/10/21/arts/humor-17th-century-dutch-art.html>

⁶ Preuzeto s <https://www.wikiart.org/en/judith-leyster/laughing-children-with-a-cat-1629>

svakodnevnim odabirima koje radimo, od odjeće koju nosimo do proizvoda koje kupujemo, od boje za zidove u domu do ukrasa u radnom prostoru. Kod djece uočena je razlika vezana uz spol djeteta pa se tako i interes za boje razlikuje kod djevojčica i dječaka. Upotreba različitih boja također otkriva djetetov emocionalni život (Duh i Kolar, 2014). Upotreba i izražavanje bojama kod djece se stalno mijenja i nadograđuje kroz razvoj djeteta.

6.1 Boje i emocije

Emocije se dijele na osnovne i složene. Osnovne emocije su one emocije koje se javljaju u vrlo ranoj dobi, univerzalne su i prisutne u svim kulturama. One su radost, tuga, strah i ljutnja, a uz njih ponekad se ubrajaju i prihvaćanje, odbacivanje, očekivanje i iznenađenje. Složene emocije pojavljuju se nešto kasnije i nastaju povezivanjem jednostavnih odnosno osnovnih emocija. Uglavnom ovise o društvenim i kulturnim utjecajima. Emocije su prisutne od rođenja, a tijekom razvoja emocionalno iskustvo i izražavanje sve više razvija i obogaćuje izražavanje emocija (Duh, Kolar, 2014). Normalan emocionalni razvoj dovodi do emocionalno zrelih osoba. Uz određene boje vežu se različiti osjećaji, a ovisno o kontekstu zaključuje se je li značenje boje stvarno ili simbolično, konvencionalno ili kreativno (Brenko i sur., 2009). Odnos boja i emocija usko je povezano s preferencijama boja to jest sklonosti prema nekoj boji. Dakle, preferiranje neke boje je povezano s time hoće li se ta boja pripisivati pozitivnim ili negativnim osjećajima. Ljudi su nekim bojama skloniji bez obzira na dob, etičku skupinu i kulturu, iako postoje dokazi kako kultura može imati utjecaja (Kaya, Epps, 2004). Brojni su autori koju su istraživali povezanost između boja i različitih emocionalnih stanja djece. Rezultati u tim istraživanjima pokazala su da su djeca češće birala svijetle, tople boje te one koje najviše vole za pozitivne emocije, a uz negativne su emocije uglavnom birali hladne, mračne i one koje ne vole boje. Zaključuje se da dječje iskustvo utječe na povezivanje boja s pojedinim emocijama.

6.2 Simbolika boja u umjetnosti

Kao što je već spomenuto boje mogu izazvati automatsku nesvjesnu reakciju, a upravo ta reakcija djeluje na doživljaj uz određenu boju. Time boje često zadobivaju značenje koje boje nemaju. To simboličko značenje boje nastaje iz generalizacije i apstrakcije koju izaziva psihološko djelovanje boja i zato se psihološka i simbolička značenja isprepliću (Brenko i sur., 2009). Sva su značenja različita i promjenjiva. Djelovanje boje razlikuje se i po kulturama i drugim životnim uvjetima. „U Europi je zelena uobičajena boja krajolika, no u pustinjskim predjelima ona predstavlja boju raja. U islamu je zelena sveta boja“ (Brenko i sur., 2009, str.11). Tijekom povijesti boje su imale i rodna obilježja pa su se tako neke boje smatrale muškim, a

neke ženskim. Osim toga značenje boja razlikuju se u različitim nacijama, politici, lingvistici i tako dalje. Kod državnih zastava, premda većina zastava sadrži iste boje, svaka država ih koristi na svoj način kao moćno sredstvo za pokretanje emocija i iskazivanje identiteta. Hladne boje (plava, zelena, ljubičasta) se općenito doživljavaju kao opuštajuće i nježne, dok tople (crvena, narančasta, žuta) aktivne i stimulirajuće (Kaya, Epps, 2004 prema Ballast, 2002). Također je dokazan utjecaj boje na percepciju prostora tako da hladne boje poput zelene i plave čine prostor izgledom većim i opuštajućim, a tople boje smanjuju prostor te mogu dovesti i do anksioznosti. Kaya i Epps (2004) prevele su istraživanje s 98 studenata u kojemu su ispitivale emocionalne doživljaje osnovnih boja (crvena, žuta, zelena, plava, ljubičasta), uparenih boja (žuto-crvena, zelena-žuta, plava-ljubičasta, crvena-ljubičasta) i akromatskih boja (crna, bijela i siva). Tijekom ispitivanja studenti su morali obrazložiti razloge svojih odabira. Rezultati istraživanja prikazuju da su osnovne boje najčešće povezane s pozitivnim emocijama, a najrjeđe s akromatskim. Zelena boja doživljavala se pretežito pozitivno kao i ugodnog, opuštajućom, povezanom s prirodom. Od akromatskih boja, bijela je imala veliki broj pozitivnih reakcija (Kaya, Epps, 2004).

Unatoč različitim uvjetima i značenjima, nadalje će biti riječ o karakterističnim univerzalnim značenjima boja. S obzirom na velik broj boja, njihovih varijacija i nijansa u ovom radu bit će prikazano šest boja; crvena, plava, žuta, zelena, bijela i crna.

6.2.1 Crvena

Crvena boja simbolički se povezuje s mnogo značenja u mnogobrojnim kulturama. Crvena može biti nešto lijepo, skupo, bogato, boja je vatre, krvi i ljubavi. Psihološki gledajući crvena je boja emocija bijesa i srama. Suprotno od toga, crvena je i stimulirajuća boja koja otvara apetit, povezuje se s voćem i slatkišima. Najčešća je boja koja se koristi u reklamama. „Vrlo uočljiva u prirodi, crvena djeluje kao simbol opasnosti i upozorenja ili kao sredstvo seksualne privlačnosti“ (Brenko i sur., 2009, str.19). Ispiti se ispravljaju crvenom bojom, na semaforu je crvena znak zabrane, crveni karton je u nogometu znak za isključenje i tako dalje. Bezbroj je primjera uporabe crvene i što ona simbolizira, no kao i sve boje i crvena ima pozitivna i negativna značenja.

Slika 7. Henri Matisse – Harmonija u crvenom, 1908.⁷

6.2.2 Plava

Prema anketama, danas omiljena boja više od polovice stanovništva na Zemlji je plava (Brenko i sur., 2009). Ona je boja neba, vode i mora, a psihološki djeluje opuštajuće. Tijekom povijesti nije se smatrala hladnom bojom već toplom što i dalje smatraju neke azijske kulture. Danas se smatra hladnom bojom te ujedno i simbolizira hladnu vodu (na slavinama se hladna voda obilježava plavom bojom, a topla crvenom). Plava boja simbolizira i čednost na što su utjecali ikonografski prikazi Djevice Marija s plavim plaštem ili odjećom. Na slici *Obiteljski susret* (Slika 8.) plava osim što boji nebo, plavu na slici nose isključivo žene jer se plava smatrala ženskom bojom označavajući čednost i nevinost. Uz sve navedeno, plava je i kraljevska boja.

Slika 8. Frederic Bazille - Obiteljski susret, 1867.⁸

⁷ Preuzeto s <http://slikovnica-gorgim.blogspot.com/2011/06/henri-matisse-harmonija-u-crvenom-1908.html>

⁸ Preuzeto s <https://www.wikiart.org/en/frederic-bazille/family-reunion-1867>

6.2.3 Žuta

Žuta je najtoplija i najsjajnija boja, povezuje se uz sunce i toplinu. Psihološki utječe na motivaciju jer motivira rad nervnog sustava i mentalne procese, potiče komunikaciju i poboljšava pamćenje. Radi Sunčeve svjetlosti simbolizira božansku mudrost. Simbol je za optimizam, veselje, plodnost, bogatstvo, napredak i blagostanje. Negativne asocijacije uz žutu su propadanje i bolesti. Zbog svoje uočljivosti koristi se u prometu i u znakovima za opasnost poput onih za eksplozivna i radioaktivna sredstva (Brenko i sur., 2009).

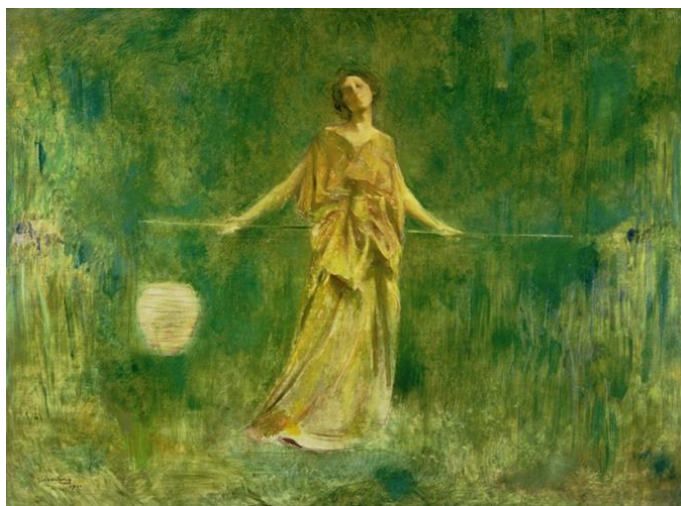

Slika 9. Vincent van Gogh – Suncokreti, 1888.⁹

6.2.4 Zelena

Zelena boja radi česte pojave u prirodi često asocira na život, plodnost, snagu, ponovno rođenje, obnavljanje, besmrtnost i zdravlje. Iako sve boje imaju i pozitivne i negativne asocijacije, uz zelenu se najčešće javlja taj dualizam. Tako je zelena često asocira na pojmove poput slučajnosti, neizvjesnosti, sreće i nesreće. Zatim zelena simbolizira početak nove ljubavi, ali isto tako predstavlja i mladenačku prevrtljivu ljubav ili nevjeru i zavist (Brenko i sur., 2009). Mladost, nezrelost i neiskustvo također se veže uz zelenu boju. Povezuje se i uz sudbinu. Radi prirode zelena je također simbol ekologije i zaštite okoliša. Kao što je već ranije spomenuto zelena smiruje, duhovno i fizički opušta. Ona pomaže kod depresije, nervoze i tjeskobe, djeluje obnavljajuće, pridonosi samokontroli i usklađenosti.

⁹ Preuzeto s https://www.schirn.de/en/magazine/context/10_yellow_artist_artworks/

Slika 10. Thomas Wilmer Dewing – *Simfonija u zelenom i zlatnom*, 1912¹⁰

6.2.5 Crna i bijela

Crna i bijela u pravilu nisu boje, ali imaju mnogo značenja. Bijela boja se asocira s pojmovima poput čistoće i nevinosti. Simbol je djevičanstva, metafora je za mir i blaženstvo. „Bijela svjetlost smatra se iskonskom, početkom svijeta i vremena. (I bi svjetlost...). Bog se doživljava kao bijela svjetlost. Božanska bića, anđeli, također su bijele boje“ (Brenko i sur., 2009, str.47). Boja je raja, vjenčanja, vječnosti i života, mada je i boja novorođenčadi i djece tako je i boja starosti jer sijeda kosa simbolizira mudrost. Bijela je najsvjetlija i ujedno najlakša boja stoga simbolizira i jednostavnost, lakoću, čistoću ali i prazninu, hladnoću i nepoznato. U crno-bijelim kontrastima bijela prikazuje sve dobro i lijepo dok je crna uvijek loša strana. Crna je boja pratvari, dubina, noći, pakla i smrti. Povezuje se sa zlom i grijehom, asocira na strah od nepoznatog. Crna je tajanstvena i može naglasiti misterioznost nekih pojava. Crna odjeća simbolizira individualnost i egzistencijalizam (Brenko i sur., 2009).

Slika 11. Edouard Manet – *Mrtvi toreador*, 1864¹¹

¹⁰ Preuzeto s <https://www.artistsnetwork.com/art-history/green/>

¹¹ Preuzeto s <https://www.artlyst.com/features/top-10-monochrome-works-of-art-in-black-and-white/>

7. Istraživanje

Istraživački dio ovog rada zamišljen je kao provedba nekoliko likovnih aktivnosti na temu smijeha i plača te analiza tih radova. Uz promatranje shvaćanja i iskustva djece sa smijehom i plačem, analiza se temelji na dječjem upotrebi boja te doživljaju i pripisivanju značenja određenim bojama. Radi epidemiološke situacije uzrokovane COVID-19 virusom, istraživanje u vrtiću bilo je otežano te sukladno situaciji promijenjeno. Upravo iz tog razloga se uz istraživanje u dječjem vrtiću dodala i likovna analiza dječjih radova nastalih u sklopu izložbe Učiteljskog fakulteta *I smijeh i plač*.

7.1 *I smijeh i plač*

I smijeh i plač naziv je izložbe Učiteljskog fakulteta iz 2013. godine u Galeriji Učiteljskog fakulteta. Izložba je uključivala raznovrsne i autentične dječje radove koji su nastala u suradnji sa zagrebačkim dječjim vrtićima koji su istražujući smijeha i plača kao dvaju komplementarnih fenomena prikazali ljepotu dječjeg likovnog stvaralaštva. „Ako postoji mjesto u kojem se i smijeh i plač isprepliću u doista iskonskom mogućem smislu onda je to dječji vrtić, poprište dječje radosti i tuge, mjesto gdje dijete jednom polovicom svoga bića plače za roditeljem koji ga ostavlja na cjelodnevnom boravku, dok se istovremeno drugom polovicom okreće i smije svojim prijateljima koji ga pozivaju na igru“ (Balić Šimrak, 2013). Smijeh i plač su nagli i nekontrolirani načini izražavanja koji oslobađaju najdulje ljudske osjećaje, djeluju na čovjekovu psihu i osobnost. U sklopu izložbe postavlja se pitanje jesu li smijeh i plač dvije suprotstavljene strane poput crnog i bijelog ili dobrog i lošeg u čovjeku. Tijekom dječjeg likovnog stvaralaštva potiče se i smijeh i plač kao izraz slobode i kao vještinu izražavanja svojih emocija. U ranom djetinjstvu smijeh i plač se toliko često prepliću da djeca nisu svjesna vrijednosti i dragocjenosti tih trenutaka.

Brojne su likovne tehnike korištene tijekom izrade tih dječjih radova poput olovke, tuša, tempera, vodenih boja, gline i ostalo. U sklopu ovog rada, analizirat će se dječji likovni radovi koji uključuju boje. Istražujući dječje asocijacije emocija s bojama otkriveno je da su svijetle boje poput žute i plave vezane uz pozitivne emocije poput sreće dok su tamne boje (crna i siva) uz negativne (Kaya, Epps, 2004 prema Boyatzis, Varghese, 1994). S obzirom na tu činjenicu, analizirat će se jesu li djeca povezivala svijetle i tople boje uz smijeh, a tamne i hladne boje uz plač radi pretpostavke da su djeca smijeh i plač doživljavala kao izražajna sredstva osnovnih emocija poput sreće i tuge.

Slika 12. i 13. Dječji radovi u sklopu izložbe *I smijeh i plač* – prikaz smijeha

Djeca su u svojim radovima smijeh povezivali s ozarenim licem i otvorenim ustima s podignutim kutovima, dok lice nekoga tko plače povezuje se s očima punim suza, spuštenim kutovima usana. Uz prikaze smijeha djeca su često uz ljudske figure crtala sunce, cvijeće i birala vedre boje. Kod izražavanja plača, djeca su najčešće prikazivali neke događaje iz vlastitog iskustva koja povezuju uz plakanje. Dječji rad na slici 12. izrađen je u tehnici flomaster i vodene boje. Sukladno prikazanom blagom osmijehu korištene su nježne i svijetle nijanse ružičaste, ljubičaste i plave boje. Jedina žarka i topla boja na crtežu je crvena koja naglašava osmijeh nacrtane djevojčice. Nježne nijanse boja također su prisutne u sljedećem radu u istoj tehnici (Slika 13.). Uz plavu i ružičastu prevladavaju i tople boje poput žute i narančaste uz nekoliko detalja u zelenoj boji. Rad je veseo i šaren što odgovara samoj prirodi smijeha.

Slika 14. i 15. Dječji radovi u sklopu izložbe *I smijeh i plač* – prikaz smijeha

Na slici 14. prikazan je dječji rad smijeha u hladnim bojama uz žute detalje. Rad prikazuje dječčaka u prirodi stoga je odabir boja vjerodostojan stvarnosti i dječjem iskustvu svijeta oko sebe (plava je boja neba, zelena prirode, žuta sunca i žirafe). Sljedeći dječji rad smijeha (Slika 15.) je također izrađen u tehnici crni flomaster i vodene boje te prikazuje dijete u prirodi. Vidljivo je rad također pobojan na temelju dječjeg iskustva u prirodi, međutim nebo je žute

boje. Premda je moguće da nebo bude žute boje, pretpostavlja se da je dijete tijekom bojanja ovog rada htjelo naglasiti toplinu i vedrinu koju povezuje sa smijehom.

Slika 16. (gore) i 17. (dolje) Dječji radovi u sklopu izložbe *I smijeh i plač* – prikaz smijeha i plača

Kod dječjih radova koji su prikazivali smijeh i plač na jednom crtežu, djeca su se koristila pretežito jednom bojom. Na prvom crtežu (*Slika 16.*) nema razlika u odabiru boja, jedina razlika kod strane koja prikazuje plač i strane smijeha jest u boji odjeće na slici gdje su odabrane boje iste (žuta i roza) samo obrnute. Na drugom primjeru (*Slika 17.*) korištena je ista plava boja za smijeh i plač uz razliku u nijansama plave prilikom bojanja kose i pozadine. Likovna tehnika oba rada je također slikarska tehnika vodene boje i flomasteri. Kod oba crteža djeca su postigla kontrast smijeha i plača radi izraza lica. Dakle, djeca su izrazima lica naglasili suprotnosti smijeha i plača crtajući podignuta ili spuštena usta te dodajući suze, ali pri odabiru boja ne postoji kontrast. Moguće je da u ovim slučajima nije došlo do kontrast u odabiru boja jer sam izraz lica tih pojava je dovoljno različit pa su to djeca izrazila fizičkim karakteristikama na licu. Male promjene u bojama mogu biti primjer kako su djeca ipak nesvjesno svjesna razlika u osjećajima koje povezuju sa smijehom i plačem.

Slika 18. Dječji rad u sklopu izložbe *I smijeh i plač* – prikaz smijeha i plača

Likovna tehnika korištena na *slici 18.* su olovka i bojice. Dijete je simetrično podijelilo crtež tako da lijeva polovica prikazuje smijeh, a desna plač. Zanimljiva je razlika u bojama koje je ovo dijete koristilo. Osim bojama, razlika između polovica vidljiva je u drugim detaljima. Na strani smijeha prevladavaju dugine boje, zgrada je u potpunosti šarena, sunce je veliko, oblaci su nježnih i toplih boja, ljudske figure se smiješe i okružene su leptirima. Suprotno od strane smijeha, strana plača ima manje boja. Zgrada je monotona i tamna, a iznad nje nalaze se tamni oblaci. Sunce je sakriveno, a iz oblaka nacrtane su munje i krupne plave kapljice kiše. Ljudski lik koji plače znatno je manji od onih s osmijehom. Odjeća je također u hladnim tonovima. Na temelju ovog rada može se zaključiti kako ovo dijete smijeh i plač doživljava kao dvije suprotne pojave. Smijeh je poletan i zaigran, prepun šarenih boja poput leptira koje je dijete nacrtalo. Plač je, za razliku od te zaigranosti i radosti, prikazan tmurno i hladnije. Dijete je plač povezal o s patnjom i lošim vremenom.

Slika 19. (lijevo) i 20. (desno) Dječji radovi u sklopu izložbe *I smijeh i plač* – prikaz plača

Kod većine dječjih prikaza plača prevladavala je plava boja kao što je to vidljivo na slikama 19. i 20. Na crtežima su prikazana dječja iskustva događaja koji su za njih bila tužna poput usamljenosti ili gubitka ljubimca. Zanimljivo je kako su u oba slučaja uz osjećaje tuge i usamljenosti osim pretežito korištene plave, prisutni i gusti plavi oblaci, a sunce je prigušene žute boje. Hladnoća plave boje prikazuje i hladnoću emocija prikazanih događaja. Kompozicijski gledajući zanimljivo je kako su likovi koji plaču manjih dimenzija od onih likova koji se smiju ili smiješe.

Slika 21. Dječji rad u sklopu izložbe *I smijeh i plač* – prikaz plača

Za razliku od dječjih radova plača u plavoj boji, ovaj rad (Slika 21.) gotovo da nema plave boje. Zbog izraza lica i odabira boja crtež podsjeća na *Krik* Edvarda Muncha. Djevojčica je rad opisala: „Mama se ljuti na mene, onda odem iza ovog drveta, tu je trava. Ovo plavo na licu su moje suze. Ovo crveno, ja mislim.”. S obzirom na to da je prikazani plač na slici drugačijeg povoda, moguće je da se i odabir boja razlikuje iz tog razloga. Slika ne prikazuje sam događaj koji je djevojčica doživjela već je bojama i pokretima pastela djevojčica je prikazala svoje osjećaje koji su kompleksni i slojeviti.

Slika 22. Dječji rad u sklopu izložbe *I smijeh i plač* – prikaz plača

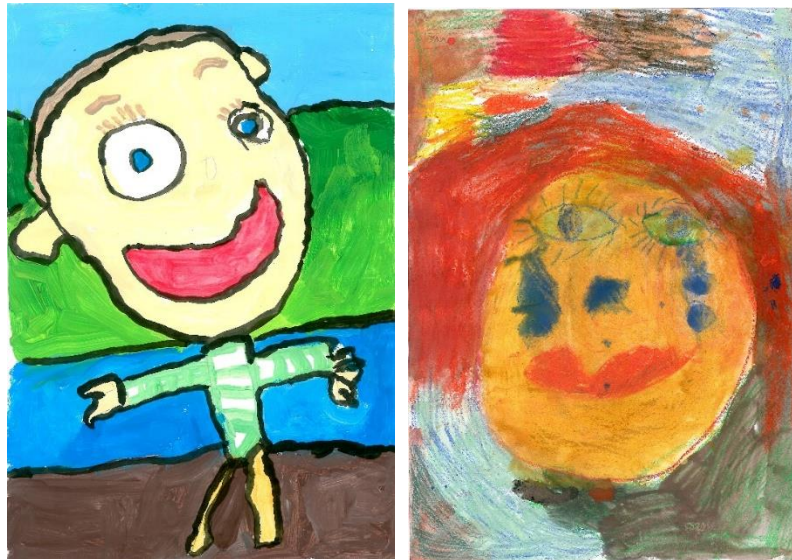
Sličan prikaz plača vidljiv je na *slici 22*. gdje je opet vidljiv plač drugačijeg povoda od tuge i usamljenosti. Pretpostavlja se da su djeca uz emocije tuge i usamljenosti koristila plavu boju, a za emocije koje su uključivale ljutnju, strah i drugo, plava boja nije bila dovoljna za njihov prikaz. Na *slici 22*. dijete je bojama postiglo dojam uznemirenosti osobe koja plače. Uzdignuta kosa lika, boje i oblici koji nalikuju na tamni oblak iznad osobe koja plače podsjećaju na gubitak kontrole o kojem je pisao Plessner. Zanimljivo je da bez obzira na to kojih su boja crteži, prikazuju li samo lice ili neki događaj, kod gotovo svakog rada javlja se isti element to jest motiv, a to su plave suze. Značili to da se plava boja povezuje sa suzama zbog emocija kao što je tuga ili se povezuje iz činjenice da plava boja simbolizira vodu. Teško je doći do zaključka budući da uz radove nema dječjih iskaza i opisa njihovih doživljaja boja i pripisanih značenja. Iz istog razloga ne zna se je li preferiranje neke boje utjecalo na odabir prikazuje li ta boja smijeh ili plač. Postoji mogućnost da je povezana dječja sklonosti prema nekoj boji s time je li bila pripisana pozitivnim ili negativnim osjećajima odnosno smijehu ili plaču.

Slika 23. - 26. Dječji radovi u sklopu izložbe *I smijeh i plač* – prikazi smijeha i plača

Dječji radovi na slikama 23.-26. izrađeni su u slikarskoj tehnici s temperama. Apstraktnog su prikaza, ne prikazuju ljudske figure nit se prepoznaje neka situacija ili događaj stoga su zanimljivi za proučavanje upotrebe boje. Slike 23. (*gore lijevo*) i 25. (*dolje lijevo*) prikazuju plač, a slike 24. (*gore desno*) i 26. (*dolje desno*) prikazuju smijeh. Vidljivo je da se

odabir boja razlikuje. Kod prikaza smijeha koristile su se tople boje uz prevladavanje narančaste i žute, dok su kod plača prevladavale hladne boje. Na *slici 23.* prisutne su i tople i hladne boje, ali je na radu prisutna i crna koja nije prisutna ni na jednom prikazu smijeha. Na temelju ovih radova, može se zaključiti kako je pretpostavka da će se topli tonovi koristiti za smijeh te hladni za plač istinita samo u slučajevima apstraktnih i izražajnih prikaza. Kod ostalih radova ta povezanost nije vidljiv nit dokaziva.

Slika 27. (lijevo) i 28. (desno) Dječji radovi u sklopu izložbe I smijeh i plač – prikazi smijeha i plača

Dječji rad na *slici 27.* još je jedan primjer prikaza smijeha u slikarskoj tehnici. Ljudski lik na radu ima ozareno lice velikog i širokog osmijeha, a glava je proporcionalno veća od ostatka tijela. Na crtežu prevladavaju plava i zelena boja koje se mogu doživjeti opuštajuće i vedro, a ne hladno i distancirano kao u nekim slučajevima. Ljudski lik ima raširene ruke kao da iščekuje zagrljaj ili kao da se vrti i pleše u prirodi. Na *slici 28.* dječji rad u slikarskoj tehnici prikazuje plač. Lice ljudskog lika podsjeća na ranije spomenut primjer Fride Kahlo zbog svog ozbiljnog izraza lica i ravnog pogleda. Plave suze jedino otkrivaju da je taj rad zapravo prikaz osobe koje plače. Na radu se prepliću tople i hladne boje. Ako se uspoređuju radovi na slikama 27. i 28. vidljivo je da su korištene i tople i hladne boje za izražavanje smijeha i plača. Razlika je u čistoći boji odnosno o zasićenosti boja. Na prikazu smijeha boje su nezasićene, a kod plača su gotovo sve boje zasićene.

7.2 *Istraživanje u dječjem vrtiću*

7.2.1 *Cilj i problem istraživanja*

Istraživanjem se nastoji ustanoviti povezanost doživljaja smijeha i plača i odabir boja tijekom likovnog izražavanja. S obzirom na apstraktnost smijeha i plača želi se promatrati izražavanje djece tijekom opisivanja istih. Osim toga, predmet proučavanja bit će značenje boja koja djeca sama pripisuju tijekom likovnog izražavanja. Obratit će se pozornost i na emocije koje će djeca povezivati sa smijehom i plačem, ali i bojama.

Istraživanje je osmišljeno od dva glavna dijela aktivnosti. Predviđeno trajanje istraživanja je 2 do 3 dana. Prvi dio sastoji se od nekoliko aktivnosti kojima se želi djeci približiti tema smijeha i plača. Nakon uvodnog dijela slijedit će glavna likovna aktivnost izrade dviju skulptura od gline, dva lica koja se smiju i plaču. Naknadno će se analizirati elementi lica, prikaz, pristup modeliranju u svrhu uvida u doživljaj smijeha i plača djece. Drugi dio bit će bojanje izrađenih skulptura te razgovor s djecom o vlastitom odabiru boja. Važna stavka kod ove faze istraživanja je ispitati najdraže boje djece. Nakon provedene aktivnosti i razgovora analizirat će se odabir boje prema podjeli tople i hladne boje. Uspoređivat će se razlika kod djevojčica i dječaka te prisustvo najdraže boje.

7.2.2 *Hipoteze*

Hipoteze su oblikovane prema doživljaju smijeha i plača te prema odabiru boja pri likovnom izražavanju djece.

Hipoteze vezane uz smijeh i plač (H1)

- H1.1: Smijeh i plač povezivat će se isključivo s osnovnim emocijama (sreća i tuga).
- H1.2: Pri oblikovanju skulptura uočit će se vršnjački utjecaj.

Hipoteze vezane uz upotrebu boje tijekom likovnog izražavanja (H2)

- H2.1: Odabir boja će se razlikovati kod djevojčica i dječaka.
- H2.2: Tople boje koristit će se na skulpturi smijeha, a hladne na skulpturi plača.
- H2.3: Pri odabiru boja veliki utjecaj imat će omiljene boje djece.

7.2.3 *Metoda*

Radi epidemiološke situacije uzrokovane virusom COVID-19 u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja nije dopuštena studentska praksa te time i istraživanje u sklopu završnog ili diplomskog rada. U suradnji s DV Trnsko – objekt Kajzerica dogovoreno

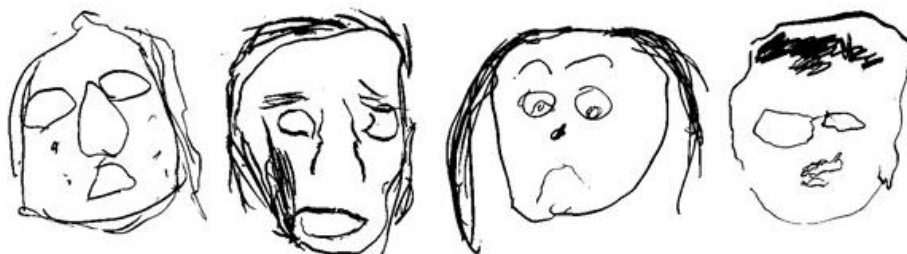
je kako će odgojitelj starije ili predškolske skupine provesti osmišljene aktivnosti. Upute koje je odgojiteljica dobila prije provođenja aktivnosti uključivalo je opis cilja istraživanja te smjernice i upute za svaki dio istraživanja. Kao što je ranije spomenuto, istraživanjem se nastoji ustanoviti povezanost doživljaja smijeha i plača i odabir boja tijekom likovnog izražavanja. Predmet promatranja su izražavanje djece tijekom opisivanja smijeha i plača te značenje boja koja djeca sama pripisuju tijekom likovnog izražavanja.

Istraživanje je osmišljeno od dva glavna dijela aktivnosti, a predviđeno trajanje istraživanja je 2 dana. Prvi dio sastoji se od nekoliko aktivnosti kojima se želi djeci približiti tema smijeha i plača. Od odgajatelja se tražilo da započnu istraživanjem razgovorom o emocijama i o njihovim razlikama te da postupno usmjere razgovor prema pojavama smijeha i plača. Tijekom razgovora bilo je nužno postaviti pitanja kada i zašto se ljudi smiju i plaču, uz koje situacije i emocije ih povezuju te o njihovim povodima. Nakon razgovora slijedi kratka aktivnost u kojoj se djeca grupiraju u parove. Zamisao aktivnosti je da jedno dijete u paru drži prozirnú foliju (ili košuljicu za papire) ispred svog lica i prikazuje mimiku lica koje se smije ili plače dok drugo dijete markerom crta po foliji obrise djetetovog lica. Aktivnost se ponavlja tako da se djeca zamijene za uloge crtajući drugu mimiku (ako su se prvo smijali, treba prikazati plač). Nakon toga, grupiraju se crteži smijeha i plača te se razgovara o sličnostima i razlikama nacrtanih lica. Cilj ove aktivnosti je osvijestiti i razgovarati o fizičkim karakteristikama smijeha i plača (izgled lica, govor tijela, glas). Glavna likovna aktivnost izrade skulptura od glina slijedi nakon što su djeca opisivala izgled lica. Zamišljeno je tako da svako dijete izrađuje dva lica koje su poput maska koje prikazuju osobu koja se smije i plače.

Drugi dio uključuje bojanje izrađenih skulptura te razgovor s djecom o vlastitom odabiru boja. Svakom djetetu se vraćaju njihove izrađene skulpture smijeha i plača. Njihov je zadatak pobojati lica bilo koji bojama (bitno je da ponuđene boje budu primarne, po mogućnosti sve sekundarne te crna i bijela). Od odgajatelja se tražilo da naglasi kako djeca ne moraju bojati lica kao prava ljudska lica već da ih oboje onako kako žele i što smatraju najboljim odabirom za smijeh ili za plač. U zadnjoj fazi istraživanja potrebno je sa svakim djetetom individualno razgovarati o vlastitom odabiru boja. Nužno je pitati dijete koja mu je omiljena boja. Ako je dijete koristilo tu (omiljenu) boju potrebno je pitati zašto baš nju i baš na toj skulpturi (nevezano je li skulptura smijeha ili plača). Ako se neka boja ponavlja i na skulpturi smijeha i na skulpturi plača pitati dijete zašto je to tako. Ako je vidljiv kontrast (poput crne i bijele ili toplih i hladnih boja) postavlja se pitanje zašto je dijete tako obojilo (radi li se o slučajnosti ili je to dijete svjesno napravilo) i tako dalje.

Istraživanje je provedeno u rujnu 2020. godine u starijoj vrtićkoj skupini *Žirafice*. Istraživanje je započelo uvođenjem djece u temu emocija, a zatim se postupno obuhvatila i tema smijeha i plača. Prvog dana istraživanja u aktivnosti je sudjelovalo 24 djece od čega je bilo 16 djevojčica i 8 dječaka. Tijekom uvodnog razgovora djeca su opisivala smijeh i plač, u kojim situacijama se smije, a u kojim plače i slično. Nakon nabiranja i opisivanja emocija, na pitanje kada i zašto se ljudi smiju, djeca su odgovorila: *kad im je nešto smiješno, predstava ili ako netko izvodi smiješne stvari, kada budeš nekad sretni, kad gledaju klaunove, kad čitaju neku smiješnu knjigu, kad gledaju neku smiješnu televiziju, kad plaču od sreće, kad popiju juhe, kad im mama da pusu, kad se plačem pa me netko nasmije, kad me tata pošaklja, kad moja seka Ana nešto smiješno napravi...* Smijeh su dakle povezivali sa srećom, radošću i humorom. Plač su povezivali uglavnom s boli i tugom, ali spomenuli su i neke druge povode. Na pitanje kada i zašto ljudi plaču nabrojali su: *kad se udarim, kad padnem, kad mi curi krv, kad mene brat naljuti, kad padnem pa me brat smiruje, kad si jako sretan i presretan onda ti mogu malo poteći suze, kad prvo počneš plakati, a onda se počneš smijati, i slično.*

Nakon razgovora slijedila je aktivnost s prozirnrom folijom. Kao što je ranije spomenuto, aktivnost iscrtavanja obrisa lica na foliju osmišljena je tako da osvijesti kod djece fizičke karakteristike smijeha i plača. Djeca su bila grupirana u parove te je jedno dijete u paru držalo prozirnru foliju odnosno košuljicu za papire ispred svog lica i prikazivalo mimiku lica koje se smije ili plače dok drugo dijete markerom crta po foliji obrise djetetovog lica. Kod ponavljanja aktivnosti kako bi bile iscrtani i izrazi smijeha i plača došlo je do ponovnog iscrtavanja izraza smijeha što je rezultiralo većim brojem skulptura smijeha. S obzirom na to da je ova aktivnost bila namijenjena uvođenju u temu smijeha i plača nije bilo od velike važnosti da je podjednaki broj radova smijeha i radova plača.

Slika 29. Primjeri iscrtanih folija - plač

Slika 30. Primjeri iscrtanih folija - smijeh

Završni radovi smijeha i plača ove aktivnosti se malo razlikuju. Kod iscrtavanja crta lica osobe koje plače vidljivo je kako gotovo svaki prikaz ima usne spuštenih kutova ili usta oblika kao da osoba jeca. Nekoliko je primjer gdje su djeca nadodala suze pri svom prikazu. Smijeh je najčešće iscrtan kao osmijeh otvorenih ili zatvorenih usta podignutih kutova.

7.2.4 Rezultati

Izrada skulptura od gline glavna je likovna aktivnost. Zamišljeno je tako da nakon što su djeca opisivala izgled lica, svako dijete izrađuje dva lica koje su poput maska koje prikazuju osobu koja se smije i plače. Većina djece se prvi put susrela s glinom te su je uspoređivali s blatom i plastelinom. Iz nepoznatog razloga od 24 djece samo je troje djece izradilo obje figure. Postoji mogućnost da je upravo uvodna aktivnost gdje su djeca iscrtavala više lica smijeha rezultirala time da su tijekom izrade s glinom 18 od 24 djece napravila samo skulpturu smijeha. Uz to, postoji mogućnost da su djeca dobila pogrešne upute i smjernice. S obzirom na tu situaciju, skulpture od troje djece koje su izradila obje skulpture uspoređivale su se na temelju elemenata lica, prikaza i pristupa modeliranja. Zatim su ostale skulpture grupirane kako bi se uvidjela sličnost ili razlika u oblikovanju gline.

Slika 31.i 32. Smijeh, plač i sunce - Izabela, 4,5 godina (*lijevo*), plač i smijeh - Toma, 5 godina (*desno*)

Slika 33. Smijeh i plač – Tara, 4,5 godine

Na slikama 31., 32. i 33. prikazane su skulpture troje djece koji su jedini izradili figure i smijeha i plača. Kod sva tri primjera skulptura smijeha je većih dimenzija od skulpture plača. To može ukazivati na simbolički doživljaj plača, da osoba koja plače se osjeća maleno, ili na dječji doživljaj smijeha kao važnijeg i dražeg načina izražavanja. Najveća razlika kod ovih skulptura je u obliku usta. Kod smijeha usta su uzdignutih kutova, a kod plača spuštenih. Malene se razlike u drugim detaljima poput veličine očiju, pozicija obrva i slično. Na slici 32. djevojčica je na skulpturi smijeha dodala detalje poput kose koji nisu prisutni kod skulpture plača. Djeca nisu mijenjala svoje pristupe modeliranju osim što su dimenzijski skulpture smijeha veće. Najčešći pristup bio je trganje gline, a zatim utiskivanje.

Slike 34.-36. Skulpture plača – Leona, 5,5 godina (lijevo); Maja, 4,5 godina (sredina); Marta, 4,5 godina (desno)

Samo su tri skulptura plača što je mogući rezultat krivo zadanih uputa. Međutim, ako je djeci dano na izbor da izaberu koji skulpture žele izrađivati, mali broj skulptura plača može ukazivati na činjenicu da je djeci smijeh prirodniji, bliži i draži. Na slici 34., 35. i 36. prikazane su skulpture plača. Vidljivo je kako se oblici usta razlikuju kod svake skulpture. Na slici 36. usta su oblikovana kao da osoba jeca, dok su na slikama 34. i 35. zatvorena usta spuštenih kutova. Po pristupu modeliranja skulpture se razlikuju jer kod nekih skulptura detalji izrađeni trganjem, a kod drugih utiskivanjem.

Slike 37. – 39. Skulpture smijeha – Eva Sunčana, 5 godina (lijevo); Gabi, 5 godina (sredina); Lucija, 5 godina (desno)

Slike 39. – 41. Skulpture smijeha – Nia Lili, 5,5 godina (lijevo); Tom, 4,5 godine (sredina); Viktoria, 5 godina (desno)

Kod izdvojenih skulptura smijeha po samom izgledu smijeha, skulpture se vrlo malo razlikuju. Sve skulpture imaju slične elemente lica, odnosno sličnog su izgleda. Najveća razlika je u pristupu modeliranja i dimenziji skulptura. S obzirom na to da je ovaj dio rada zamišljen kao usporedba skulptura smijeha i plača, takva analiza nije moguća. Dječji radovi prikazivali su samo smijeh ili samo plač stoga svaka usporedba prikaza smijeha i plača može biti samo pretpostavljanje. Svakako je zanimljivo da ako se djeci ponudio izbor kod izrađivanja skulptura od glina da je 75% djece odabralo samo smijeh, 12,5% samo plač i 12,5% oboje.

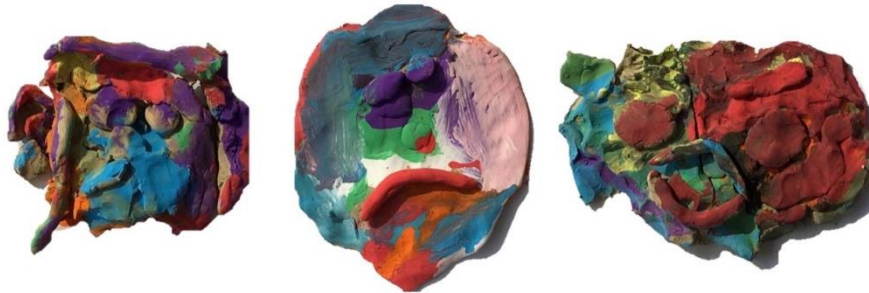
Dan nakon što su djeca izradila skulpture od gline, njihov je zadatak bio pobojati skulpture prema vlastitom osjećaju i odabiru. Djeci su se vratile njihove izrađene skulpture, a boje koje su im bile ponuđene su crvena, narančasta, žuta, zelena, plava, ljubičasta, bijela i crna. Ključan dio ovog dijela istraživanja je intervju s djecom o pripisanim značenjima boja kojih su koristili. Zbog prevelikog broja djece u skupini te velike opterećenosti u radu odgojiteljica, odgojiteljice nisu bile u mogućnosti individualno provesti razgovor s djecom o vlastitom odabiru boja. To je rezultiralo time da se ne može zaključiti jesu li djeca koristila neke boje jer su im vizualne lijepe ili su tim bojama pripisala neka simbolička ili kreativna značenja. Također, nisu poznate koje su djeci omiljene boje stoga se ne može zaključiti jesu li se te boje koristile češće i na kojim skulpturama.

Slika 42.-44. Obojeni prikazi smijeha i plača – Izabela, 4,5 (*lijevo*) ; Toma, 5 (*sredina*); Tara, 4,5 (*desno*)

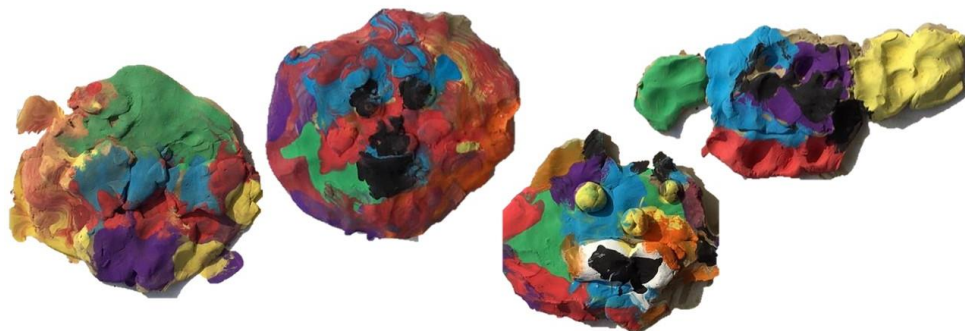
Na slikama 42., 43. i 44. prikazani su jedini primjeri skulptura djece koji su izradili i skulpture smijeha i plača. Jedino se na temelju njih može analizirati koje su razlike u odabiru boja. Djevojčica Izabela pobojala je obje skulpture u iste boje. Boje su ljubičasta, narančasta, plava, crvena i žuta. Premda su boje iste njihov redoslijed je drugačiji. Na obje skulpture prevladavaju komplementarni parovi ljubičasta-žuta i plava-narančasta. Skulpture radi odabira boja izgledaju slično, ali opet su različite. Kod dječaka Tome boje se ne ponavljaju osim crne boje kojom je pobojao kosu skulptura. Skulptura plača žuto bijele je boje uz plave usta, a skulptura smijeha je zeleno narančasta. Prema postavljenim pretpostavkama skulpture bi trebale biti obrnuto obojene jer se smatralo da će se tople boje (u ovom slučaju žuta) pripisati smijehu, a hladne boje (ovdje zelena) plaču. Kod djevojčice Tare smijeh je žuto ljubičastih boja, a plač

je obojan u šarenim trakama. Kod plača su prisutna dva komplementarna para plava i narančasta, žuta i ljubičasta uz dodatak crvenih usna.

Slika 45. Obojene skulpture plača – Leona, 5,5 godina (*lijevo*); Maja, 4,5 godina (*sredina*); Marta, 4,5 godina (*desno*)

Grupno gledajući skulpture plača vidljivo je da su sve skulpture izrazito šarene. Djevojčice Leona i Maja (*slika 45.*) koristile su ljubičastu, plavu, crvenu uz dodatke ostalih boja. Kod Maje je prisutna i ružičasto koja nije bila ponuđena. Kod plača ističe se skulptura djevojčice Marte. Skulptura je obojana kao da je podijeljena po simetriji. Jedna polovica je plavo-žuta, a druga crvena. Usnice su dvobojne što stvara iluziju kao da su dvije skulpture u jednoj. Gleda li se plava usnica skulptura predstavlja plač, ali ako se gleda crvena skulptura predstavlja smijeh.

Slika 46. Obojene skulpture smijeha – Anton (5), Lea (5), Luka (5,5), Maris (4,5)

Na *slici 46.* izdvojene su četiri skulpture smijeha koje su u potpunosti šarene. Djeca su koristila sve ponuđene boje (crvena, plava, žuta, narančasta, zelena, ljubičasta, bijela i crna). Izgled skulptura je veseo i zaigran što odgovara prirodi smijeha.

Slika 47. Obojene skulpture smijeha – Gabi (5), Lena (5), Nia Lili (5,5)

Skulpture smijeha na *slici 47.* također su u potpunosti šarene te su korištene sve boje. Razlog njihovog grupiranja jest jer izgledom podsjećaju na klauna. Postoji mogućnost da je upravo toj djeci motivacija za izradu skulptura klaun, budući da su ih djeca tijekom uvodnog razgovora spomenula. Nadalje, skulpture su prema pristupu modeliranju te stilu bojanja vrlo slične pa se sumnja na vršnjački utjecaj.

Slika 48. Obojene skulpture smijeha – Frano (4,5), Lovro (4,5), Lucija (5)

Skulpture grupirane na *slici 48.* jedine su skulpture koje nemaju čiste boje odnosno djeca su miješale boje prilikom bojanja. Vizualno prevladavaju ljubičasta, plava i žuta uz dobivenu sivu. Suprotno od toga, na *slici 49.* uparene su skulpture koje su gotovo dvobojne i boje su čiste. Djevojčica Eva Sunčana svoju je skulpturu smijeha pobojala istim bojama kao dječak Toma (slika 43.), a Nina je pobojala skulpture crveno i plavo uz žute točkice i ljubičaste detalje. Djevojčica Viktorija pobojala je skulpturu u četiri polja – žutu, plavu, crvenu i ljubičastu.

Slika 49. Obojene skulpture smijeha – Eva Sunčana (5), Nina (5), Viktorija (5)

Slika 50. Obojene skulpture smijeha – Paula (5), Ivano (5), Lukas (5), Petra (4,5)

Posljednje skulpture smijeha, za razliku od ostalih, nisu toliko šarene. Skulptura djevojčice Paule stilski pripada u istu skupinu gdje skulpture smijeha nalikuju na klaunove,

međutim ova skulptura obojana je pretežito žutom s plavim i crvenim detaljima. Skulptura dječaka Ivana još je jedan primjer ljubičasto žute skulpture, a Ivanova skulptura je cijela ljubičasta. Zadnja skulptura obojana je bijelo-crno uz crvene, ljubičaste i narančaste tragove.

7.3 Rasprava

Analizu dječjih radova u sklopu izložbe *I smijeh i plač* otežala je činjenica da jedini dobiveni materijal bili su dječji radovi. S obzirom na to da se analizirala upotreba boja, dječje izjave koje objašnjavaju njihov odabir i pripisano značenje pridonijeli bi kvaliteti analize. Budući da su neka istraživanja dječjih asocijacija emocija s bojama otkrila da su svijetle boje poput vezane uz pozitivne emocije poput sreće dok su tamne boje uz negativne, postavljena je pretpostavka da će se to očitovati i u ovim likovnim radovima. Rezultati nekih istraživanja pokazala da su osnovne boje najčešće povezane s pozitivnim emocijama, a najrjeđe s akromatskim. U prikazanim dječjim radovima akromatskih boja gotovo nema. Najčešća je crna boja koju su djeca koristili za obrublivanje. Nije ustanovljena izrazita povezanost toplih boja sa smijehom i hladnih s plačem, međutim kod prikaza smijeha najučestalija boja bila je žuta te kod plača plava. Učestalost plave boje kod plača je zbog bojanja suza plavom bojom. Povezuje li se plava boja s plakanjem odnosno sa suzama jer plava boja najbolje predstavlja emocije vezane uz plakanje kao što su tuga, bol i usamljenost ili jer plava simbolizira vodu, a suze su prije svega kapljice vode, teško je zaključiti bez izjava djece. Isto tako, upitne su uporabe nekih boja jer nije poznato preferiraju li djeca neke boje više od drugih te koje su ima omiljene boje. Kod prikazanih radova vidljiva je povezanost smijeha i plača sa zasićenošću boja. Smijeh je tako najčešće prikazan čistim to jest nezasićenim bojama, dok je plač prikazan nezasićenim.

Istraživanje u vrtiću osmišljeno je tako da se ustanovi povezanost doživljaja smijeha i plača s odabirom boja tijekom likovnog izražavanja. Djeca su tijekom opisivanja smijeha i plača obuhvatila dosta povoda smijeha i plača što ukazuje na razumijevanje apstraktnosti tih pojmova. Smijeh su povezivali uz sreću, veselje, humor, igru, šakljanje i kao pojava koja se javlja nakon plača („*Kad ja plačem onda me braco želi nasmijati pa se ja nasmijem.*“ Eva Sunčana, 5). Asocijacija za plač bila je najprije bol. Djeca su spominjala plač u kontekstu boli kod padova i udara, ali i kod vađenja krvi, operacija i zubara. Plač su povezivali i s tugom i nezadovoljstvo. Zanimljivo je što su djeca plač povezala sa smijehom, odnosno smijehom do suza. Time je djelomično potvrđena hipoteza da će djeca smijeh i plač doživljavati kao sreću i tugu. Djeca doživljavaju smijeh i plač na temelju svog iskustva što nadilazi samo sreću i tugu. Veliki predmet proučavanja trebalo je biti značenje boja koja su djeca sama pripisala prilikom bojanja. Odgojiteljice koje su provodile aktivnosti nisu uspjele sa svakim djetetom individualno

razgovarati o njihovim odabirima boja te pitati svako dijete koje su mu omiljene boje. Taj dio istraživanja bio je onemogućen radi opterećenosti u radu odgojiteljica u specifičnim situacijama zbog posebnih epidemioloških mjera.

Postavljena hipoteza vezane uz smijeh i plač (H1.2) nije moguće potvrditi budući da nisam prisustvovala prilikom izvođenja aktivnosti. Pri oblikovanju skulptura uočljiva je sličnost u načinu oblikovanja te u nekim detaljima, međutim ne može se utvrditi je li došlo do toga radi vršnjačkog utjecaja ili je to razvojna povezanost. Nadalje, hipoteza vezana uz upotrebu boja (H2.2) nije potvrđena prvenstveno jer nije bio jednak broj skulptura plača za usporedbu sa smijehom (kod izrađivanja skulptura od gline 75% djece odabralo je samo smijeh, 12,5% samo plač i 12,5% oboje). Premda, ne uzimajući u obzir manjak skulptura, na temelju skulptura smijeha vidljivo je da djeca nisu koristila samo tople boje. Djeca su koristila sve ponuđene boje (primarne, sekundarne, crna i bijela). Prevladavale su šarene skulpture sa četiri do osam ponuđenih boja, a nekolicina je dvobojnih skulptura. Jedna od 24 skulptura je jednobojna. Najčešće korištena boja je ljubičasta, a zatim žuta, plava i narančasta. Detalji na skulpturama najčešće su crveni, crni ili bijeli. Najrjeđe korištena boja je zelena. Crnom i bijelom ni na jednoj skulpturi nisu obojene velike površine skulptura. Hipoteza da će pri odabiru boja veliki utjecaj imati omiljena boja djece nije bila istražena zbog manjka informacija tijekom istraživanja. Pretpostavka je da su omiljene boje utjecale, ali ne postoji podaci za potrebnu usporedbu. Što se tiče razlika u odabiru boja kod djevojčica i dječaka ustanovljeno je samo da su skulpture djevojčica višebojne za razliku od dječaka.

Cijelo istraživanje u vrtiću na neki način je ispalo nepotpuno zbog činjenice da su istraživanje morale provoditi odgojiteljice samo na temelju postavljenih smjernica. Da je situacija drugačija prikupilo bi se više podataka potrebnih za analiziranje te bi se neke stvari za vrijeme provedbe mijenjale. Najveći nedostatak je upravo u tome što su djeca izrađivala samo po jednu skulpturu. Time je bila onemogućena analiza na temelju prikaza smijeha i plača, ali i usporedba boja za smijeh i plač. Na temelju tri rada koja imaju i smijeh i plač ne može se donositi neki sud jer bi došlo do pretpostavljanja i generaliziranja. Nadalje, veliki je nedostatak to što se nisu uspjeli provesti razgovori s djecom o njihovim doživljajima boja jer se doživljaj boja i njihov utjecaj razlikuje kod svakog djeteta.

Zaključak

Složenost emocija i emocionalni razvoj čovjeka vrlo su često predmet proučavanja u mnogobrojnim granama znanosti. Postoje mnoga istraživanja koja proučavaju emocije djece. Uz to često se istražuje utjecaj neke umjetnosti na emocije. Ovim radom htjelo se proučavati smijeh i plač kao manifestacije kojima raspolaže samo čovjek. Baš kao emocije, smijeh i plač su vrlo složene pojave. Doživljavaju se kao pojave koje služe za izražavanje emocionalnih stanja te su vrlo često prikazani kao dvije dualnosti. Ta dualnost smijeha i plača se često doživljava kontrastno poput crne i bijele. Fenomen smijeha i plača slabo su istraženi u opusu hrvatske pedagoške literature. S obzirom na to da su smijeh i plač prisutni u našim životima od samog rođenja, potrebno je osvijestiti kod djece da je to prirodan način izražavanja. Oni obogaćuju kako društveni tako i osobni život. Potrebno je raditi na tome da se iskorijeni stavovi poput „dječaci ne plaču“, ali da se i ukaže na potencijalno negativne posljedice smijeha. Nadalje, istraživanjem se istraživalo doživljavaju li djeca smijeh i plač kao dvije dualnosti, koje su njihove asocijacije te općenito doživljaj smijeha i plača. Dokazano je kako djeca na temelju svojih iskustva, smijeh i plač ne doživljavaju u potpunosti kao suprotstavljene dualnosti radosti i patnje ili ugone i boli. Istraživanjem se proučavala i upotreba boja jer doživljaj i utjecaj boja značajno se razlikuje kod svake osobe, a iskustva koja se povezuju s određenim bojama isključivo subjektivna jer jedna boja koju jedna osoba povezuje s pozitivnim i lijepim pojavama, kod druge osobe izaziva negativne osjećaje. Djeca su prilikom likovnog izražavanja koristila sve ponuđene boje što može ukazivati da je iskustvo djece s bojama pretežito pozitivno. Svakako je potrebno naglasiti da upotreba i izražavanje bojama kod djece se stalno mijenja i nadograđuje kroz razvoj djeteta. Sukladno svemu može se zaključiti kako su smijeh i plač manifestacije u kojima čovjek gubi kontrolu nad svojim tijelom, a kao pojava su spontane i nezaustavljive. Svako suzdržavanje ili „kočenje“ njih šteti ljudskoj dobrobiti. Kako bi se izbjeglo to potiskivanje smijeha i plača iz sebe i svojih osobnosti i emocija, potrebno je od rane dobi poticati smijeh i plač kao izraz slobode i kao vještinu izražavanja.

„Osmijeh traje možda samo jedan trenutak, ali u sjećanju može ostati cijeloga života. Zato ga darujmo i prihvatimo od drugih.“

Edward W. Reiler

Literatura

Addyman C., Fogelquist, C., Levakova L. i Rees S. (2018) Social Facilitation of Laughter and Smiles in Preschool Children. *Frontiers in Psychology*. 9:1048. doi: 10.3389/fpsyg.2018.01048

Balić Šimrak A. (2013) I smijeh i plač. Zagreb: Učiteljski fakultet.

Bergson H. (1987) *Smijeh – esej o značenju komičnog*. Zagreb: Znanje

Berry Brazelton T., Sparrow J.D. (2003) *Uplakana beba – Brazeltonov pristup*. Lekenik: Ostvarenje d.o.o

Boje. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 28. 8. 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=8458> .

Brenko, A., Randić, M., Glogar M.I., Kapović. M., Živković, M., Simončić, K.M. (2009) *Moć boja – kako su boje osvojile svijet*. Zagreb: Etnografski muzej

Cekaite A and Andrén M (2019) Children's Laughter and Emotion Sharing With Peers and Adults in Preschool. *Frontiers in Psychology*. 10:852. doi: 10.3389/fpsyg.2019.00852

Dramac, I. i Lazzarich, M. (2016). Smiješna strana obrazovanja – humor u poučavanju. *Život i škola*, LXII (3), 87-96. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/176563>

Duh, M. i Kolar, R. (2014). Percepcija temeljnih emocija i boja učenika četvrtog razreda osnovne škole. *Croatian Journal of Education*, 16 (3), 643-675. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/128203>

G8 Education (2015) Learning Through Laughter – No Joke. Kinder Haven <https://www.kinderhaven.com.au/2015/03/13/learning-through-laughter-no-joke/>

Gregurić, J. (2004) Plač djeteta – između komunikacije i patnje. *Paediatr Croat* 2004; 48 (Supl 1): 1-6

Kaya N., Epps .H.H. (2004) Relationship between color and emotion: A study of college students. *College Student Journal*, 38(3), 396-405

Lazzarich, M. (2012) *Comic Strip Humour and Empathy as Methodological Instruments in Teaching*. *Croatian Journal of Education*. Vol: 15 (1/2013), pages: 153-190

Jukić Lušić, I. i Karabatić, Z. (2003). Olakšavanje i praćenje prilagodbe. *Dijete, vrtić, obitelj*, 9 (34), 3-9. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/178570>

Plessner, Helmuth. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 22. 8. 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48708>

Plessner, H. (2010) *Smijeh i plač*. Zagreb: Naklada Breza

Reby D., Levréro F. Gustafsson E., Mathevon N. (2016) Sex stereotypes influence adults' perception of babies' cries. *BMC Psychology* (2016) 4:19. DOI 10.1186/s40359-016-0123-6

Robert, M. (2003) Značenje smijeha ili duhovno obilježje komike. U *Europski glasnik, Godište VII.*, br.8. Zagreb: Zagreb

Rončević, A. (2006). Najčešći problemi u vrijeme prilagodbe djece na jaslice i vrtić. *Dijete, vrtić, obitelj*, 12 (45), 27-28. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/177731>

Sharman L.S., Dingle G.A., Baker M., Fischer A., Gračanin A., Kardum I., Manley H., Manokara K-, Pattara-angkoon S., Vingerhoets A.J.J.M., Vanman E.J. (2019) The Relationship of Gender Roles and Beliefs to Crying in an International Sample. *Frontiers in Psychology* .10:2288. doi: 10.3389/fpsyg.2019.02288

Tomašević Dančević M. (2005) *Kako nacrtati osjećaj? Likovna terapija i (s)likovni dnevnik kao samopomoć*. Zagreb: Profil International d.o.o.

Vingerhoets, A.J.J.M. i Bylsma, L. (2007). Crying and Health: Popular and Scientific Conceptions. *Psihologijske teme*, 16 (2), 275-296. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/20451>

Prilozi i dodaci

Transkript razgovor odgojiteljice i djece tijekom uvodnog razgovora

Zna li tko što su emocije?

Marta (4,5): „Ja imam knjigu o emocijama.“

Dobro, a što u toj knjizi ima?

Marta (4,5): „Ima svakakvih nekih ljudi koji pokazuju emocije. Ljutnja, sreće, da nekoga voliš i strah.“

Zašto i kad se ljudi smiju?

Paula (5): „Kad su sretni.“

Toma (5): „Kad ih nešto šaklja i to, uvijek kad me Dominik pošaklja.“

Lovro (4,5): „A moj brat se smije kad se mi hrvamo.“

Nia Lili (5,5): „Kad se seka i ja igramo.“

Marta (4,5): „Ja se smijem kad me Kaja najviše nasmije, kad radi neke malo jače gluposti, koje nisu opasne, pa su to smiješne stvari i onda me malo može nasmiješiti.“

Paula (5): „Ja se smijem kada me tata malo zeka.“

Kad se još možete smijati, osim kad vas netko šaklja?

Toma (5): „Kad je bila prezabavna igra pa na završetku se malo smijemo.“

Paula (5): „Kad smo veseli.“

Duje (5): „Kad netko govori jako smiješnu riječ.“

Kad vi plačete?

Duje (5): „Kad nas netko tuče, kad nam ne da šta želimo.“

Toma (5): „Nekad plačemo od sreće.“

Marta (4,5): „Idu ti suze od sreće.“

Kad plačete od sreće, jeste li onda sretni ili tužni?

Svi: „Sretni!“

Kad još možete plakati?

Marta (4,5): „Kad nas netko gurne.“

Lena (5): „Kad se udarimo.“

Lovro (4,5): „I kad nam curi krv.“

Eva Sunčana (5): „Kad ja plačem onda me braco želi nasmijati pa se ja nasmijem.“

Lena (5): „Meni tata kad ja plačem, onda on misli da sam se smijala. Kaže ti se smiješ.“

Toma (5): „Kad se netko boji kad ide u bolnicu na vađenje krvi (krva) zato što si uplašen.“

Jel' ti plačeš jer si tužan ili jer te strah?

Toma (5): „Ne. Druga djeca, ja ne. Plačemo, jer mislimo da boli, a ne boli.“

Marta (4,5): „Moja seka će sljedeći tjedan ići na operaciju pa sam sigurna da će plakati.“

Nia Lili (5,5): „Kad sam ja išla van onda sam pala i onda sam plakala i tata me digao i išla sam sjesti na klupicu da tata vidi i onda smo išli kući da vidi krv i onda neki dan sam pala na tobogan.“

Lovro (4,5): „Ja i moj braco se ne bojimo zubara.“

Je li vi više volite biti sretni ili tužni?

Svi: „Sretni!“

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Klara Badurina